

วาระเลือกตั้ง :บทวิเคราะห์ว่าด้วยการเลือกตั้ง 2554 กับความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมการเมืองไทย

รองศาสตราจารย์ ยุทธพร อิศรชัย *

บทคัดย่อ

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554 นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญจุดหนึ่งของการเมืองไทย ผลในเชิงรูปธรรมที่เห็นชัดที่สุดคือ การเข้ามามีบทบาทของ “การเมืองแบบมวลชน” ในการแทรกตัวเข้าสู่อำนาจรัฐผ่านการเมืองแบบตัวแทนซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ของกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มทุนหรือเป็นปรากฏการณ์ “มวลชนอาชีพไทย” การเลือกตั้ง 2554 จึงกลายเป็นเวทีต่อสู้ของแนวคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่กับประชาธิปไตยแบบไทย จนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่า ความกระตือรือร้นและการไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างคึกคักในการเลือกตั้งครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ผู้เลือกตั้งต่างไปลงคะแนนเสียงในเชิงอุดมการณ์มากกว่าเชิงนโยบายหรือเชิงผลประโยชน์เฉพาะหน้าที่จะได้รับ

นอกจากนี้ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 เพื่อกำหนดเทคนิควิธีเกี่ยวกับการเลือกตั้งและสัดส่วนจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ส่งผลต่อโครงสร้างการลงคะแนนเสียงที่เปลี่ยนไปและไม่ได้แก้ไขปัญหาการกระจุกตัวของคะแนนเสียงให้ลดลงหรือเปิดพื้นที่ให้กับพรรคการเมืองหน้าใหม่ๆ ขณะที่พรรคการเมืองในปัจจุบันที่กำลังถูกการเมืองแบบมวลชนแทรกตัวเพื่อเข้าสู่อำนาจรัฐก็จำเป็นต้องบริหารจัดการทางการเมืองให้ตอบสนองต่อทุกฝ่ายได้ดีภายใต้ภาวะทางสองแพร่งของพรรคการเมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่านเช่นนี้ อีกทั้งโครงสร้างสังคมในชนบทที่เปลี่ยนไปก็ส่งผลต่อการเลือกตั้งและโครงสร้างสังคมการเมืองไทยในระยะยาวอีกด้วย

นอกจากการพัฒนาประชาธิปไตยผ่านพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้งแล้ว แนวคิดประชาสังคมที่เคลื่อนไหวในประเทศไทยช่วงที่ผ่านมา เป็นแนวคิดที่มาพร้อมกับแนวคิดประชาธิปไตยรูปแบบรัฐสภาและประชาธิปไตยพหุนิยม ตลอดจนประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือกรอบความคิดประชาธิปไตยยอมรับแนวคิดประชาสังคมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตน โดยมองว่าขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมถือเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการเปลี่ยนผ่านสังคมสู่ความเป็นประชาธิปไตย และการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวนี้ ปรากฏออกมาในรูปลักษณะที่หลากหลาย

การปรากฏขึ้นของประชาสังคมในบริบทสังคมการเมืองไทย ถือได้ว่าเป็นดุลอำนาจใหม่ทางการเมือง ที่ทำหน้าที่ท้าทาย/ตรวจสอบ/ถ่วงดุลอำนาจของประชาธิปไตยระบอบรัฐสภาแบบตัวแทน ประชาสังคมนับเป็นประชาธิปไตย ทางตรงรูปแบบหนึ่งซึ่งมิได้เข้ามาทดแทนประชาธิปไตยระบอบรัฐสภา แต่เข้ามาเสริมระบอบประชาธิปไตยในภาพรวมให้แข็งแกร่งขึ้น จากเดิมที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบ่งแยกออกเป็นอำนาจ 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ แต่บทบาทที่เพิ่มขึ้นในทางการเมืองของพลังประชาสังคม ส่งผลให้ระบอบการเมืองไทยเคลื่อนไหวตัวเข้าสู่มิติใหม่ทางการเมือง นั่นคือ การที่ประชาสังคมเข้าไปถ่วงดุลอำนาจกับอำนาจสามฝ่ายข้างต้น เป็นเสมือนขั้วอำนาจที่สี่เพิ่มเข้ามา ซึ่งนับเป็นการพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยไทย

* ผู้อำนวยการโครงการวิทยาลัยการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทนำ

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554 หลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. 2553 นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญจุดหนึ่งของการเมืองไทย ผลในเชิงรูปธรรมที่เห็นชัดที่สุดคือ การเข้ามามีบทบาทในการเมืองแบบตัวแทนของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย หรือกลุ่มการเมืองภาคประชาชนอื่นๆ การขยายสิทธิและพื้นที่ของการเมืองภาคประชาชนดังกล่าว เป็นคุณูปการสำคัญที่เกิดจากการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มองค์กรที่หลากหลายทั้งในเมืองและชนบท ทั้งเรียกร้องจากรัฐ ร่วมมือกับรัฐ ขัดแย้งกับรัฐ จนถึงต่อต้านรัฐ อาจเรียกปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของ **“การเมืองแบบมวลชน”** ในการแทรกตัวเข้าสู่อำนาจรัฐผ่านการเมืองแบบตัวแทนซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ของกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มทุนได้ว่าปรากฏการณ์ **“มวลชนประชาธิปไตย”**

การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในภาคประชาชนนี้ได้ถูกวิเคราะห์ว่า เป็นขบวนการที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้น และเป็นแนวทางที่ปรับเปลี่ยนเพาะเชื้อเติบโตมาจากแนวทางเก่าทั้งซ้าย กลาง และขวาที่เริ่มผุกร่อนสลายลง นับเป็นทางเลือกใหม่ที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างคึกคัก จากนักคิดนักทฤษฎีที่สนใจการเปลี่ยนแปลงสังคมและระบบการเมือง และถูกนำเสนอให้เป็นอุดมการณ์ใหม่ของการพัฒนาบ้านเมืองในประเทศไทย เป็นการทำการเมืองแบบใหม่ที่เน้นความเป็นปัจเจกชนในฐานะพลเมืองที่กระตือรือร้น ตระหนักรู้ว่าตนเองมีสิทธิมีเสียงในการสร้างบ้านแปงเมือง นอกจากปรากฏการณ์ประชาสังคมปกติที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องในสังคมการเมืองไทย การเลือกตั้ง 2554 จึงกลายเป็นเวทีต่อสู้ของแนวคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่กับประชาธิปไตยแบบไทย จนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่า ความกระตือรือร้นและการไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างคึกคักในการเลือกตั้งครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ผู้เลือกตั้งต่างไปลงคะแนนเสียงในเชิงอุดมการณ์มากกว่าเชิงนโยบายหรือเชิงผลประโยชน์เฉพาะหน้าที่จะได้รับ

นอกจากนี้ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 เพื่อกำหนดเทคนิควิธีเกี่ยวกับการเลือกตั้งและสัดส่วนจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ส่งผลต่อโครงสร้างการลงคะแนนเสียงที่เปลี่ยนไปและไม่ได้แก้ไขปัญหาการกระจุกตัวของคะแนนเสียงให้ลดลงหรือเปิดพื้นที่ให้กับพรรคการเมืองหน้าใหม่ๆ ขณะที่พรรคการเมืองในปัจจุบันที่กำลังถูกการเมืองแบบมวลชนแทรกตัวเพื่อเข้าสู่อำนาจรัฐก็จำเป็นที่จะต้องบริหารจัดการทางการเมืองให้ตอบสนองต่อทุกฝ่ายได้ดีภายใต้ภาวะทางสองแพร่งของพรรคการเมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่านเช่นนี้ อีกทั้งโครงสร้างสังคมในชนบทที่เปลี่ยนไปก็ส่งผลต่อการเลือกตั้งและโครงสร้างสังคมการเมืองไทยในระยะยาวอีกด้วย

นับตั้งแต่การปฏิรูปการเมืองและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ปรากฏการณ์ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็น **“สังคมหลังยุครัฐธรรมนูญ”** (post-constitution) ได้ก่อตัวขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา รัฐธรรมนูญฉบับมี

ความหมายและความสำคัญมากขึ้นกว่าเดิม และได้แปรสภาพกลายเป็น “ทุนทางสังคม” (social capital) ความเป็นทุนทางสังคมของรัฐธรรมนุญ มีผลทำให้รัฐบาลที่ได้อำนาจมาจากการใช้รัฐธรรมนุญมีทุนทางสังคมที่รัฐบาลเผด็จการทหารไม่มี นั่นคือ “ความชอบธรรม” รัฐบาลจะสามารถใช้ทุนทางสังคมนี้ได้ดี โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ความชอบธรรมได้ ก็ต่อเมื่อรัฐบาลไม่ทำการ “ปกครอง” ในความหมายดั้งเดิม แต่ “บริหารจัดการ” บ้านเมืองอย่างมี “ประสิทธิภาพ” **ความชอบธรรมจึงเป็นทุนทางสังคม ส่วนประสิทธิภาพเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการสะสมและเพิ่มพูนทุนทางสังคม** อย่างไรก็ตาม ฝั่งระลอกว่ารัฐธรรมนุญนั้น เป็นทุนทางสังคมของรัฐ มิใช่ของรัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใด (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2546)

การเลือกตั้ง 2554 เวทีต่อสู้ของแนวคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่กับประชาธิปไตยแบบไทย

ปัญหาและอุปสรรคทางด้านแนวคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในสังคมไทยสามารถแยกออกมาอธิบายได้สองลักษณะ (บัณฑิต จันทรโรจนกิจ, 2549: 211-212 อ้างใน พิศาล มุกดาวิเศษ, 2554: 4-42) กล่าวคือ

มุมมองแรก การให้คุณค่าประชาธิปไตยแบบตะวันตกหรือประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมสมัยใหม่ในฐานะที่เป็น “ประชาธิปไตยที่ถูกต้องแท้จริงที่สุด” ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าระบอบประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับประชาชน คือ ผู้มีเสรีภาพและความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ และหรือมีจิตวิญญาณรักเสรีภาพและความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้ง มีจิตสำนึกและมีความกระตือรือร้นที่จะปกป้องเสรีภาพและความเสมอภาคดังกล่าว ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องวางระบบรองรับการอยู่ร่วมกันของประชาชนเช่นนี้บนหลักการพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1.หลักเสรีภาพ (freedom) ประชาชนต้องมีเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน เช่น เสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น การนับถือศาสนา การก่อตั้งสมาคม การมีส่วนร่วมทางการเมืองการเลือกดำเนินชีวิตตามความพึงพอใจ ฯลฯ 2.หลักความเสมอภาค (equality) ประชาชนต้องมีความเท่าเทียมภายใต้ขอบเขตหรือกติกาเดียวกันมีความเท่าเทียมทางโอกาส ในการเข้าถึงบริการสาธารณะต่างๆ 3.หลักนิติรัฐ หรือหลักความถูกต้องตามกฎหมาย (rule of law or legality or due process of law) กระบวนการยุติธรรมต้องเป็นอิสระ เที่ยงธรรม และเป็นหลักประกันให้ประชาชนได้รับการปฏิบัติในทางกฎหมายอย่างเสมอภาคกัน

มุมมองนี้ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยในเมืองไทยจำเป็นต้องผ่านการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมรวมไปถึงการสร้างค่านิยมแบบประชาธิปไตยเพื่อขจัดปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทั้งในเชิงสถาบัน กระบวนการ โครงสร้างและค่านิยม รวมไปถึงรูปแบบความสัมพันธ์

ของผู้คนในสังคม ที่กีดขวางการพัฒนาประชาธิปไตย รูปแบบคำอธิบายชุดนี้ทำให้ “ประชาธิปไตยแบบไทย” กลายเป็นประชาธิปไตยที่ไม่มีความเป็นสากล

ส่วนมุมมองที่สองคือการมองประชาธิปไตยในแบบเฉพาะ ที่ถือกำเนิดและดำรงอยู่ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมหรือที่รู้จักกันในชื่อของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาประชาธิปไตยในประเทศไทย มีที่มาจากกรรณียึดถือแนวประชาธิปไตยแบบใดแบบหนึ่งมากเกินไป เช่น หากยึดถือแนวประชาธิปไตยแบบตะวันตก จะถูกโจมตีว่ามีจุดอ่อนในลักษณะที่ละเลยมุมมองและมิติรวมไปถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มองข้ามความแตกต่างในเรื่องบริบททางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม ส่วนแนวประชาธิปไตยแบบไทย มักจะถูกโจมตีว่าเป็นระบอบที่ผู้นำทางการเมืองขณะนั้นสามารถหยิบนำไปอ้างใช้เป็นประโยชน์ในทางการเมืองให้ตัวเองอยู่เสมอ (เกษียร เตชะพีระ, 2551: 18-20 อ้างใน เฟิงอ๋าง: 4-42)

นอกจากปัญหาภายในแล้ว ความท้าทายสำคัญจากภายนอกซึ่งส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางการเมืองและสังคมไทยอย่างมากคือ “กระบวนการโลกาภิวัตน์” ที่นำพา “ลัทธิเสรีนิยมใหม่” (Neo-Liberalism) และกระแส “ความเป็นประชาธิปไตย” (Democratization) เข้าสู่สังคมไทย จนก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางการเมืองอย่างมากในช่วงที่ผ่านมาระหว่างกลุ่มมวลชนและผู้ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมสมัยใหม่กับกลุ่มมวลชนและผู้ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบไทย การถกเถียงนี้ดูเสมือนว่าจะลดความเข้มข้นลงไปนับตั้งแต่สังคมไทยมีความชัดเจนในการเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 แต่ในความเป็นจริง กระบวนการโลกาภิวัตน์ในอีกความหมายหนึ่งจะยังคงดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคมการเมืองไทยสมัยใหม่ โลกาภิวัตน์กระทบความเป็นไทยหลายด้านมากมายไม่ว่าจะเป็นอธิปไตย ธรรมนูญ อัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ของผู้คน “ประสิทธิภาพประสิทธิผลในทางนโยบาย” หรือทำหน้าที่ของรัฐบาล และรัฐบาล ตลอดจนการตั้งข้อคำถาม ข้อถกเถียงโต้แย้งต่อความชอบธรรมในด้านต่างๆ ของรัฐไทย

แม้การเลือกตั้ง พ.ศ. 2554 จะเป็นพื้นที่การต่อสู้ทางแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันอย่างสันติวิธี แต่มรดกหลักในเรื่องระบบไพร่ ระบบขุนนาง ระบบศักดินาหรือระบบเจ้าขุนมูลนาย มีผลทำให้ระบอบการปกครองโบราณของไทยไม่มีจินตภาพ (concepts) เกี่ยวกับเรื่องของสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคทางกฎหมาย พรรคการเมือง การเลือกตั้ง สภาผู้แทนราษฎรและกระบวนการนิติบัญญัติ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 4-5 อ้างใน เฟิงอ๋าง: 4-39) ซึ่งจินตภาพเหล่านี้คือส่วนประกอบของความเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย สังคมใดที่ขาดหรือไม่มีพัฒนาการความเป็นมากี่ย่อมประสบกับปัญหาและความยุ่งยากในการสร้างมันขึ้นมา ขณะที่ความสัมพันธ์ของประชาชนคนไทยดำเนินอยู่ภายใต้วัฒนธรรมอุปถัมภ์ค้ำจุน (patron-client relationship) ซึ่งเน้นพันธะหน้าที่ (obligation) ระหว่างผู้มีสถานะต่างกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่จำแนกระดับต่ำสูง (hierarchy) แบบเจ้านายกับลูกน้องหรือผู้ใหญ่กับผู้ย่อย ซึ่งต่างฝ่ายต่างมี

พันธะต่อกันมากกว่าเน้นการใช้เสรีภาพ เศรษฐกิจและความสะดวกสบายของปัจเจกบุคคล ทั้งนี้โดยถูกกำกับจากศีลธรรม คุณธรรมทางศาสนารวมไปถึงจารีตประเพณีต่างๆ ในระบบดังกล่าวแม้จะมีการดำรงอยู่ของกฎหมาย แต่การปกครองอย่างเคร่งครัดตามตัวบทกฎหมาย (rule of law) ย่อมไม่ใช่สิ่งสำคัญ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้เป็นนาย (rule of man) ซึ่งมีอยู่หลายระดับ (อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คูวินทร์พันธุ์ (บก.), 2543: 72-86 อ้างใน เฟิงอ๋าง: 4-39)

ความหวังในการที่จะเชื่อมโยงวัฒนธรรมประชาธิปไตยเข้ากับพัฒนาการทางการเมือง ศึกษานิเทศศาสตร์ที่หันไปให้ความสนใจกับเรื่องความตื่นตัว การรวมกลุ่ม ออกมาเรียกร้องต่อสู้เพื่อต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทและมีฐานะยากจนกลายมาเป็นพลังที่มีความสำคัญและไม่อาจมองข้ามได้อีกต่อไป เหมือนที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ สรุปไว้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาว่า อิทธิพลของกระบวนการโลกาภิวัตน์ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) แนวคิดในเรื่องธรรมาภิบาล (good governance) และกระแสการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (democratization) ที่เกิดขึ้นและกระจายไปในระดับนานาชาติ ทำให้ระบบการเมืองทอดทิ้งคนชนบทเป็นไปไม่ได้อีกแล้ว เพราะคนชนบทมีสำนึกทางการเมืองระดับชาติ ซึ่งแปลว่าต้องการนโยบายสาธารณะที่ตอบสนองต่อรับผลประโยชน์ของตน (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 25 อ้างใน เฟิงอ๋าง: 4-41) สามารถแปรออกมาเป็นรูปธรรมผ่านเรื่องการอุดหนุนราคาข้าว ประกันราคาพืชผลทางการเกษตร การเข้าถึงและการเพิ่มแหล่งเงินกู้ยืม หรือการศึกษาและสาธารณสุขที่ดีขึ้น มีคุณภาพขึ้น (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 90-91 อ้างใน เฟิงอ๋าง: 4-41)

คำอธิบายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับทางด้าน ชาร์ลส์ คายส์ (2553 อ้างใน เฟิงอ๋าง: 4-41) จากภาควิชามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยวอชิงตันตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพลวัตในช่วงสองถึงสามทศวรรษที่ผ่านมาของชนบทไทยเอาไว้ที่น่าสนใจว่า “โลกของคนชนบทจึงไม่ได้ประกอบจากวัฒนธรรมชุมชนอย่างเดิวยีกต่อไป แต่ประกอบด้วยวัฒนธรรมที่พวกเขาได้เคลื่อนย้ายพาตัวเองไปสู่วิถีใหม่ๆ หลายคนเดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่จะทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคอุตสาหกรรมบริการ...เด็กในหมู่บ้านจึงรู้จักทั้งการใช้ e-mail และการใช้เว็บไซต์ Facebook จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านได้ไปไกลแล้ว การรับรู้อยู่ในโลกกว้าง ชาวบ้านจึงอยู่ในระดับของ cosmopolitan villagers หรือคนงานโลก” ผลผลิตของ **“ความเป็นชนบทที่หายไป”** เช่นนี้ผลิตดอกออกผลให้โลกทัศน์และค่านิยมต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งใน พ.ศ. 2554 แปรเปลี่ยนไปสู่ **“การลงคะแนนเสียงในเชิงอุดมการณ์และนโยบาย”** ของคนในต่างจังหวัดมากขึ้น

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า กระบวนทัศน์ของสังคมการเมืองไทยในหลายประการยังคงมีความสืบเนื่องจากอดีตมาจนกระทั่งในปัจจุบัน และในหลายประการได้ถูกปรับเปลี่ยนรูป หรือแปรรูปจากแบบเดิมในอดีตมาสู่แบบใหม่ในยุคปัจจุบัน หากแต่ปัญหาที่ยังคงตกค้างอยู่ในแนวคิดทางสังคมและการเมืองของไทยก็เป็นสิ่งที่

นับวันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อความเป็นรัฐไทย ผนวกกับกระแสความท้าทายจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสความเป็นประชาธิปไตย และกระแสหลังสมัยใหม่ที่นับวันจะเพิ่มมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของการส่งผ่านแนวความคิดทางสังคมและการเมืองในยุคเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดนที่สะท้อนให้เห็นได้จากการต่อสู้ของแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมสมัยใหม่กับประชาธิปไตยแบบไทยในเวทีการเลือกตั้ง 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554

รัฐธรรมนูญ 2550 กับการเลือกตั้ง 2554

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 จนถึงรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2550 ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญประกาศใช้ทั้งสิ้นเป็นจำนวน 18 ฉบับ เฉลี่ยแล้วเรามีรัฐธรรมนูญหนึ่งฉบับต่อเวลาสี่ปีครึ่งและเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ผ่านกระบวนการประชาธิปไตย ปราภฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าการยึดหลักการ รัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) และการเคารพแนวคิดในเรื่องนิติธรรม (rule of law) เป็นสิ่งที่ทั้งผู้นำและ ประชาชนคนไทยให้ความสำคัญน้อยมาก (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2552: 230-235 อ้างใน เพิ่งอ้าง: 4-45) ซึ่ง ปัญหาดังกล่าวดังกล่าวถูกนักวิชาการด้านรัฐธรรมนูญของไทยอธิบายว่า “ในฐานะของการเป็นสถาบัน การเมือง ปัญหาอันเป็นมูลฐานที่สุดของรัฐธรรมนูญก็คือปัญหาของการสร้างความเป็นสถาบัน จุดที่น่าสนใจ ในเวลานี้คือแนวความคิดซึ่งเชื่อมโยงระหว่างรัฐธรรมนูญกับการประสิทธิประสาทสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย และในที่สุดการนับถือกฎหมาย อันเป็นการตรงกันข้ามกับการปกครองโดยใช้วิธีการกดหัว หลักการเหล่านี้ ประกอบเป็นกระแสความเชื่อและนับเป็นพลังทางการเมืองสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการกำหนดรูปแบบและ เนื้อหาของบรรดากฎหมายรัฐธรรมนูญไทยมาโดยตลอด” (เสนห์ จามริก, 2547: 34-36 อ้างใน เพิ่งอ้าง: 4-45)

ปัญหาความเป็นสถาบันของรัฐธรรมนูญไทยยังพิจารณาได้จากการที่สังคมไทยมีการเผชิญหน้าและ ความขัดแย้งกันของสองวัฒนธรรมและแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมืองที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งในระดับโม นทัศน์ (ideals) และกระบวนทัศน์ทางการเมือง (paradigms) โดยในด้านหนึ่งประกอบจากวัฒนธรรมในเชิง จารีตประเพณีตลอดจนสถาบันทางการเมืองอันเป็นมรดกตกทอดมาจากยุคก่อนสมัยใหม่ (pre-modern) ใน อีกด้านหนึ่งก็มีสถาบันการเมืองการปกครองตลอดจนเรื่องของบรรทัดฐานความถูกต้องเป็นธรรมเนียมแบบสมัยใหม่ (modern) เข้ามาเป็นองค์ประกอบไม่น้อยกว่า 79 ปีมาแล้ว การปะทะและผสมผสานของสององค์ประกอบใน ข้างต้น นำไปสู่เรื่องอำนาจและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่จะพบว่าในสังคมไทยมีการใช้หลักความชอบธรรม ของอำนาจ (political legitimacy) ทั้งแบบจารีตประเพณีซึ่งเน้นคุณธรรมหรือราชธรรม และแบบสมัยใหม่ซึ่ง เน้นฉันทานุมติจากประชาชนผ่านกระบวนการเลือกตั้งตลอดจนสิทธิและความเสมอภาคในทางการเมือง (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 108-109 อ้างใน เพิ่งอ้าง: 4-45)

กรณีการเลือกตั้ง พ.ศ.2554 ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2554 ซึ่งมีกติกาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดที่สุดคือ จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือ ส.ส. เพิ่มขึ้นเป็น 500 คน โดยที่ ส.ส.แบบแบ่งเขตเลือกตั้งกลับมีจำนวนลดลงเหลือเพียง 375 คน ขณะที่ ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ (Party List) มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 125 คน ในแง่รูปแบบได้กลับไปใช้รูปแบบเขตเดียวมีส.ส.ได้คนเดียว (Single-member Constituency) สำหรับ ส.ส.แบบแบ่งเขต และรูปแบบสัดส่วน (Proportional) โดยใช้เขตประเทศเป็นเขตเลือกตั้งสำหรับ ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 หลักการดังกล่าวมีทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่เป็นข้อสังเกตอยู่หลายประการ อย่างไรก็ตาม เรื่องรูปแบบการแบ่งเขตเลือกตั้งที่เหมาะสมที่สุดก็ยังคงเป็นประเด็นที่ยังต้องถกเถียงเพื่อหาคำตอบกันอยู่ แม้จะมีข้อครหาว่าการเปลี่ยนแปลงเขตและวิธีการเลือกตั้งเป็นไปเพื่อให้มีการได้เปรียบเสียเปรียบในบางพรรคการเมืองหรือ “ปรากฏการณ์เกอร์แมนเดอริง” (Gerrymandering) แต่หากพิจารณา “โครงสร้างการลงคะแนนเสียง” ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน และผลการเลือกตั้งที่เป็นการแข่งขันระหว่างสองพรรคการเมืองใหญ่ คือ พรรคเพื่อไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ ก็เป็นไปตามที่สังคมส่วนใหญ่ได้คาดการณ์กันเอาไว้

คุปต์ พันธุ์หินทอง (2551: 2-4) ได้วิเคราะห์การลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2550 พบว่า ทางฝั่งประชาชน (ผู้บริโภค) มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวน 44,002,593 คน ผู้มาใช้สิทธิจำนวน 32,759,009 คน ด้านฝั่งพรรคการเมือง (ผู้ผลิต) อยู่เป็นจำนวนมากมาใน ตลาด โดยมีพรรคที่ส่งผู้แข่งขันลงสมัครรับเลือกตั้งอยู่ถึง 31 พรรค แต่ส่วนแบ่งตลาดกลับมีความมีความกระจุกตัว (concentration) อยู่ค่อนข้างสูง นั่นคือมีเพียงไม่กี่พรรคการเมืองเท่านั้นที่ครอบครองเสียงส่วนใหญ่ในการเลือกตั้งเอาไว้ แสดงให้เห็นได้จากตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการเลือกตั้ง จำนวน ส.ส. แยกตามภาค ในการเลือกตั้งวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2550

พรรค	เหนือ	กลาง	อีสาน	ใต้	กทม.	รวม ส.ส. แบ่งเขต	รวม ส.ส. สัดส่วน	รวม
พลังประชาชน	47	39	102	2	9	199	34	233
ประชาธิปัตย์	16	35	5	49	27	132	33	165
ชาติไทย	6	18	7	2	-	33	4	37
เพื่อแผ่นดิน	1	1	12	3	-	17	7	24
รวมใจไทยฯ	2	-	6	-	-	8	1	9
มัชฌิมาธิปไตย	2	2	3	-	-	7	-	7

ประชากร	1	3	-	-	-	4	1	5
รวม	75	98	135	56	36	400	80	480

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. ข้อมูลการเลือกตั้งวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2550 อ้างใน คู่มือ พันธหินกอง, เศรษฐศาสตร์การเลือกตั้ง 2550.

จากตารางที่ 1 สัดส่วนการกระจุกตัวสามารถคำนวณได้จากดัชนีชี้วัดการกระจุกตัว (CR: Concentration Index) ดังนี้

$$CR_n = \sum_{i=1}^n S_i = S_1 + S_2 + S_3 + \dots + S_n$$

โดยที่ หาได้จากจำนวนส.ส.ที่พรรค i สามารถทำได้ หารด้วยจำนวนส.ส.ทั้งหมด ในที่นี้ ส.ส.ทั้งหมดมีจำนวน 480 คน หากจะลองคำนวณดูว่า 4 อันดับพรรคแรกที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุด มีอำนาจตลาดเท่าใด สามารถทำได้โดยการแทนค่าข้อมูลในตาราง ดังนี้

$$CR_4 = \frac{233 + 165 + 37 + 24}{480} = 0.95625$$

จากการคำนวณแสดงว่า 4 พรรคแรกที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุดมีอำนาจตลาดสูงถึงร้อยละ 95.625 ของส่วนแบ่งการตลาดทั้งหมดในประเทศ หากจะเปรียบเทียบสัดส่วนการกระจุกตัวของแต่ละภาค สำหรับจำนวน ส.ส. แบบแบ่งเขต เพื่อดูว่าภาคใดมีสัดส่วนการผูกขาดสูงกว่าภาคอื่นๆ ก็ทำได้ด้วยวิธีเดิม แต่เปลี่ยนจำนวนฐานไปตามแต่ละภาค ดังนี้

ภาคเหนือ:

$$CR_4 = \frac{47 + 16 + 6 + 2}{75} = 0.9467 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 94.67$$

ภาคกลาง:

$$CR_4 = \frac{39 + 35 + 18 + 3}{98} = 0.9694 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 96.94$$

ภาคอีสาน:

$$CR_4 = \frac{102 + 12 + 7 + 6}{135} = 0.9407 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 94.07$$

ภาคใต้: $49 + 3 + 2 + 2$

$$CR_4 = \frac{\quad}{56} = 1.000 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 100$$

กรุงเทพฯ: $27 + 9 + 0 + 0$

$$CR_4 = \frac{\quad}{36} = 1.000 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 100$$

สิ่งที่น่าสนใจคือภาคเหนือและภาคอีสานมีระดับการกระจุกตัวต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ แม้จะต่างเพียงเล็กน้อยก็ตาม ในขณะที่ภาคใต้และกรุงเทพฯ การกระจุกตัวใน 4 พรรคแรกมีค่าสูงที่สุดคือร้อยละ 100 แสดงให้เห็นว่าตลาดการเลือกตั้งมีผู้ผูกขาดรายใหญ่เพียงไม่กี่รายในทุกภูมิภาค

หากพิจารณาการลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554 ที่มีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 46,921,682 คน ผู้มาใช้สิทธิถึง 35,203,107 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 75.03 มีพรรคการเมืองที่ส่งผู้แข่งขันลงสมัครรับเลือกตั้งอยู่ถึง 42 พรรค แต่ **“โครงสร้างการลงคะแนนเสียงยังคงมีความกระจุกตัวอยู่ค่อนข้างสูง”** เพราะยังคงมีเพียงไม่กี่พรรคการเมืองเท่านั้นที่ครอบครองเสียงส่วนใหญ่ในการเลือกตั้งเอาไว้และหากมองเฉพาะที่สองพรรคการเมืองใหญ่กลับยิ่งกระจุกตัวมากขึ้นกว่าหลักการเลือกตั้งในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ฉบับเดิม แสดงให้เห็นได้จากตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการเลือกตั้ง จำนวน ส.ส. แยกตามภาค ในการเลือกตั้งวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554

พรรค	เหนือ	กลาง	อีสาน	ใต้	กทม.	รวม ส.ส. แบ่งเขต	รวม ส.ส. สัดส่วน	รวม
เพื่อไทย	49	41	104	0	10	204	61	265
ประชาธิปัตย์	13	25	4	50	23	115	44	159
ภูมิใจไทย	2	13	13	1	-	29	5	34
ชาติไทยพัฒนา	2	11	1	1	-	15	4	19
ชาติพัฒนาเพื่อแผ่นดิน	1	-	4	-	-	5	2	7
พลังชล	-	6	-	-	-	6	1	7
รักประเทศไทย	-	-	-	-	-	-	4	4
มาตุภูมิ	-	-	-	1	-	1	1	2

ประชาธิปไตยใหม่	-	-	-	-	-	-	1	1
มหาชน	-	-	-	-	-	-	1	1
รักษาสันติ	-	-	-	-	-	-	1	1
รวม	67	96	126	53	33	375	125	500

ที่มา: การแถลงของคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 5 กรกฎาคม 2554

จากตารางที่ 2 หากจะลองคำนวณดูว่า 4 อันดับพรรคแรกที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุดในการเลือกตั้ง พ.ศ.2554 มีอำนาจตลาดเท่าใดเมื่อเปรียบเทียบกับเลือกตั้งใน พ.ศ.2550 สามารถทำได้โดยการแทนค่าข้อมูลในตาราง ดังนี้

$$CR_4 = \frac{265 + 159 + 34 + 19}{500} = 0.954$$

จะเห็นว่า แม้จำนวน ส.ส.ทั้งหมดเพิ่มขึ้นเป็น 500 คน แต่จากการคำนวณแสดงว่า 4 พรรคแรกที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุดยังคงมีอำนาจตลาดสูงถึงร้อยละ 95.40 ของส่วนแบ่งการตลาดทั้งหมดในประเทศ ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ไม่ได้ต่างจากการเลือกตั้งใน พ.ศ.2550 มากนัก ทั้งนี้ได้มีการปรับสัดส่วน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อกับแบบแบ่งเขตใหม่ “การกระจายความเป็นตัวแทน” และ “การเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองขนาดเล็ก” หรือ “การรวมกลุ่มของประชาชนในการแทรกตัวเข้าสู่อำนาจรัฐผ่านระบบพรรคการเมือง” ยังคงมีความเป็นไปได้น้อย ดังนั้น **จึงเป็นยากในการที่จะก่อเกิด “พรรคการเมืองที่มีฐานจากมวลชน” (mass party)** ภายใต้ง่อนไขกรอบกติกาของรัฐธรรมนูญเช่นนี้

หากจะเปรียบเทียบสัดส่วนการกระจุกตัวของแต่ละภาค สำหรับจำนวน ส.ส. แบบแบ่งเขต เพื่อดูว่าภาคใดมีส่วนการผูกขาดสูงกว่าภาคอื่นๆ ก็ทำได้ด้วยวิธีเดิม แต่เปลี่ยนจำนวนฐานไปตามแต่ละภาค ดังนี้

ภาคเหนือ: $49 + 13 + 2 + 2$

$$CR_4 = \frac{49 + 13 + 2 + 2}{67} = 0.9851 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 98.51$$

ภาคกลาง: $41 + 25 + 13 + 11$

$$CR_4 = \frac{41 + 25 + 13 + 11}{96} = 0.9375 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 93.75$$

ภาคอีสาน:
$$CR_4 = \frac{104 + 4 + 13 + 1}{126} = 0.9683 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 96.83$$

ภาคใต้:
$$CR_4 = \frac{0 + 50 + 1 + 1}{53} = 0.9811 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 98.11$$

กรุงเทพฯ:
$$CR_4 = \frac{10 + 23 + 0 + 0}{33} = 1.000 \text{ คิดเป็นร้อยละ } 100$$

สิ่งที่น่าสนใจคือมีเพียงภาคกลางที่ระดับการกระจุกตัวต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ แม้จะต่างเพียงเล็กน้อยก็ตาม ในขณะที่ภาคอื่นๆ การกระจุกตัวใน 4 พรรคแรกมีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศทั้งสิ้น โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือร้อยละ 100 แสดงให้เห็นว่าตลาดการเลือกตั้งมีผู้ผูกขาดรายใหญ่เพียงไม่กี่รายในทุกภูมิภาค

ประเด็นสำคัญต่อผลการเลือกตั้ง พ.ศ.2554 ที่โครงสร้างการลงคะแนนเสียงยังคงมีความกระจุกตัวอยู่ค่อนข้างสูง คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีคำถามว่า เพราะเหตุใดในเวทีการเลือกตั้งจึงมีลักษณะการผูกขาดโดยพรรคการเมืองใหญ่ คำตอบที่ตอบใจพยานี้ได้อย่างใกล้เคียงที่สุดน่าจะมาจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการ ทั้งในแง่ของเงื่อนไขกรอบกติกาของรัฐธรรมนูญ พื้นที่สื่อที่มีความไม่เท่าเทียม และการตลาดทางการเมือง กล่าวคือ

ประการแรก เงื่อนไขกรอบกติกาในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2554 ที่ได้ปรับเปลี่ยน ส.ส.แบบแบ่งเขตเลือกตั้งให้มีจำนวนลดลงเหลือเพียง 375 คน ขณะที่เพิ่มจำนวน ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อมากขึ้นเป็น 125 คน กรอบกติกาดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดทัศนคติที่เป็นผลต่อ **“การลงคะแนนเสียงแบบรวมศูนย์”** กล่าวคือ ผู้ลงคะแนนเสียงจะมองว่าการเลือกตั้งนั้นเป็นการเลือกรัฐบาลและเลือกผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยไม่ได้พิจารณาว่าผู้สมัครแบบบัญชีรายนี้นั้นมีบุคคลจากพื้นที่เขตเลือกตั้งของตนเองอยู่ด้วยหรือไม่ หรือไม่ได้พิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัครแบบแบ่งเขตในพื้นที่ของตนเองรวมทั้งคุณสมบัติของผู้สมัครแบบบัญชีรายนี้อีกมากกว่าหัวหน้าพรรค แกนนำพรรค หรือผู้สมัครคนสำคัญๆ ของพรรคที่มีโอกาสดำรงตำแหน่งทางการเมืองหากพรรคได้เป็นรัฐบาล

ประการที่สอง มีความสืบเนื่องจากประการแรกในแง่ที่ผู้ลงคะแนนเสียงเห็นว่า การเลือกตั้งนั้นเป็นการเลือกรัฐบาลและเลือกผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประกอบกับ **“พื้นที่สื่อของพรรคการเมืองใหญ่”** มีมากกว่าพรรคขนาดกลางและเล็กอย่างเห็นได้ชัดในช่วงที่มีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ส่งผลให้ทัศนคติ

ค่านิยม และความเชื่อที่มีต่อเรื่อง “**คะแนนเสียงที่สูญเปล่า**” (*Wasted Votes*) เป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงอีกประการหนึ่ง เนื่องจากการเลือกตั้งระบบเขตเดียวเบอร์เดียวเป็นระบบแพ้คัดออก และผู้ชนะในเขตนั้นจะได้เป็น ส.ส.ทันที (Winner Takes All) หากผู้เลือกตั้งเป็นผู้มีเหตุผลและไม่ได้ตัดสินใจโดยไม่ได้เปิดรับฟังข่าวสารต่างๆ เขาจะทราบว่าพรรคใดหรือผู้ลงสมัครในเขตตนคนใด “มาแรง” คล้ายคลึงกับปรากฏการณ์ Bandwagon Effect ในทางเศรษฐศาสตร์¹ ดังนั้น จึงไม่มีประโยชน์ที่เขาจะตัดสินใจเลือกพรรคขนาดเล็กเพราะคะแนนเสียงเพียง 1 เสียงของตนไม่อาจสร้างความเปลี่ยนแปลงใดๆ ในผลการเลือกตั้งได้

ประการที่สาม ลักษณะที่พบในโครงสร้างการลงคะแนนเสียงอีกประการหนึ่งคือ **พรรคการเมืองต่างหันมาใช้การตลาดทางการเมือง** ในแง่มุมของการตลาด ความจงรักภักดีในพรรคหรือตราสินค้า (brand loyalty) จะส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคในแง่ที่ว่า ผู้บริโภคจะมีความนิยมชมชอบบางสินค้าของผู้ผลิตรายหนึ่งๆ มากกว่าสินค้าเดียวกันจากผู้ผลิตอื่นๆ แม้ว่าสินค้านั้นๆ จะมีราคาเท่ากัน ถ้ามองในรูปแบบตลาดพรรคการเมืองก็คือ ความชื่นชมศรัทธากับพรรคการเมืองหรือบุคคลซึ่งอยู่ในพรรคการเมืองหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองนั้น ซึ่งสิ่งนี้พบมากในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด (Monopolistic Competition) และตลาดผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) ความจงรักภักดีในพรรคการเมืองนี้เองที่จะส่งผลต่อโครงสร้างตลาดการเลือกตั้ง ทำให้ตลาดมีอุปสรรคในการเข้าแข่งขัน (barrier to entry) ที่เรียกว่า “**การกีดกันเนื่องจากความนิยมชมชอบ**” (*Preference Barrier*) ปรากฏการณ์เช่นนี้ส่งผลให้พรรคใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องลงทุนหาเสียงเป็นจำนวนมาก เพื่อให้พรรคของตนเองเป็นที่รู้จัก การเจาะตลาดใหม่ๆ ทำได้ยาก ยกตัวอย่างเช่น ในภาคอีสานนั้นประชาชนนิยมพรรคเพื่อไทยที่แม้จะเป็นพรรคใหม่แต่ก็เป็นความสับสนเนื่องจากพรรคไทยรักไทยและพรรคพลังประชาชนมากกว่าพรรคอื่นๆ ประกอบกับการขายภาพของผู้ผลิตสินค้าหรือผู้กำหนดทิศทางนโยบายพรรค คือ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตผู้นำพรรคไทยรักไทยที่มีคะแนนนิยมต่อตัวของเขาสูงมากในภาคอีสานอันเนื่องมาจากนโยบายประชานิยม ภายใต้การรณรงค์ด้วยคำขวัญ “ทักษิณคิด เพื่อไทยทำ” จึงเป็นการยากที่พรรคอื่นจะเข้าไปแย่งส่วนแบ่งนี้มาได้ หรือภาคใต้นั้นส่วนใหญ่จะนิยมเลือกพรรคประชาธิปัตย์เพราะความนิยมชมชอบในผู้อาวุโสของพรรคซึ่งมีภาพลักษณ์ที่ดีในแง่ของความซื่อสัตย์สุจริตและเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีคนภาคใต้ คือนายชวน หลีกภัย นับตั้งแต่การเลือกตั้งใน พ.ศ.2535 เป็นต้นมา

¹ Bandwagon Effect คือ สภาวะที่ความต้องการ หรือการตัดสินใจของคนๆหนึ่ง ไม่ได้เป็นอิสระจากปัจจัยรอบข้างโดยสมบูรณ์ แต่ขึ้นอยู่กับหรือได้รับอิทธิพล (Externality) จากการตัดสินใจของคนๆอื่นในสังคม การตัดสินใจจึงมีลักษณะ “แห่ตามกัน” ไปในแนวทางที่คนส่วนใหญ่เป็นกัน มีลักษณะเป็นพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Action)

ด้วยเงื่อนไขที่กล่าวมา ทำให้ตลาดพรรคการเมืองมีแนวโน้มจะเกิดปัญหาการที่ตลาดอยู่ในสภาวะล้มเหลวได้ง่ายหรืออาจจะมีขนาดลดลง (Adverse Selection)² โดยผู้สมัครที่เป็นคนดี มีความสามารถ จะต้องไปสังกัดพรรคการเมืองใหญ่ ซึ่งก็เท่ากับว่านำพาตนเองเข้าไปสู่โครงสร้างที่ตนเองมีอำนาจต่อรองน้อย อาจเพราะตนเองมีทุนน้อยต้องพึ่งพาชื่อเสียงพรรคในการหาเสียง มีพื้นที่ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของตนเองน้อย และด้วยพัฒนาการของพรรคการเมืองในปัจจุบันที่เน้นวินัยของพรรคสูง³ ทำให้ผู้สมัครต้องเชื่อฟังพรรคมาก หรือหากจะไม่ยอมรับโครงสร้างดังกล่าวและหันมารวมสมัครพรรคพวกที่มีแนวร่วมเดียวกันและตั้งพรรคใหม่ขึ้นมา ก็มีอุปสรรคกีดกันการเติบโตของพรรคการเมืองให้เป็นที่ไปตามธรรมชาติอย่างมาก ผู้ที่อยู่รอดในตลาดพรรคการเมืองจึงเหลือเพียงแค่ผู้เล่นที่มีทักษะทางการเมืองสูง (Politically Sophisticated) มีเล่ห์เหลี่ยมที่ดี (Machiavellian)⁴ และมีวาทศิลป์ (Rhetoric) เท่านั้น ในขณะที่คุณสมบัติด้านความรู้ความสามารถ ความซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา (Straightforward) ไม่ได้ช่วยให้บุคคลคนๆ นั้นอยู่รอดได้เลยในเวทีการเมือง

อย่างไรก็ตาม กรณีของพรรครักประเทศไทยที่มีนายชูวิทย์ กมลวิศิษฎ์ เป็นหัวหน้าพรรค ได้รับเลือกตั้ง ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ ถึง 4 คนอย่างเหนือความคาดหมายทั้งที่เป็นพรรคขนาดเล็กและเพิ่งก่อตั้งใหม่ สะท้อนให้เห็น **ความสามารถในการหา “ช่องว่างทางการตลาด”** ที่เป็นโอกาสของพรรคเล็ก วิธีคำนวณ ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อในการเลือกตั้งครั้งนี้ จะใช้จำนวนผู้ลงคะแนนทั่วประเทศเป็นตัวตั้งและหารด้วย 125 คน ได้ค่าเฉลี่ยเท่าไร ก็นำไปหารจำนวนเสียงของแต่ละพรรคการเมือง เช่น หากมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งร้อยละ 70 เท่ากับ 33.12 ล้านคน จะมีสัดส่วน 264,998 คะแนน ต่อ ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ 1 คน และหากมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งสูงถึงร้อยละ 80 หรือ 37.85 ล้านคน จะมีสัดส่วน 302,855 คะแนน ต่อ ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ 1 คน ดังนั้น หากพรรคการเมืองใดสามารถหาคะแนนบัญชีรายชื่อได้ถึง 300,000 คะแนนก็มีโอกาสได้ ส.ส.แบบบัญชีรายชื่อ 1 คน ขณะที่ผลการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ.2551 ที่นายชูวิทย์เคยได้คะแนนเสียงประมาณ 340,616 คะแนน (วิกิพีเดีย, 30 July 2011) สะท้อนให้เห็นว่านายชูวิทย์มีฐานเสียงอย่างน้อยในกรุงเทพฯ และในต่างจังหวัดอีกส่วนหนึ่งจากการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งก็สามารถส่งผลให้พรรครักประเทศไทยได้รับเลือกตั้ง ส.ส.แบบบัญชีรายชื่ออย่างแน่นอน

² Adverse Selection คือ การที่ตลาดอยู่ในสภาวะล้มเหลว หรือทำให้ขนาดของตลาดลดลง มีปริมาณการซื้อขายลดลง หรือตลาดอยู่ในสภาพที่เรียกว่า “ของเหลวไหลของดี” อันเนื่องมาจากความไม่สามารถของข้อมูลข่าวสาร หรือพื้นที่สื่อในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารมีความไม่เท่าเทียมกัน

³ เนื่องจากทฤษฎีประชาธิปไตยสมัยใหม่ต้องการให้พรรคการเมืองมีลักษณะเป็นสถาบันทางการเมือง (Political Institution) ที่เข้มแข็ง ดังนั้นจึงต้องการความเป็นเอกภาพ (Unity) สูง

⁴ คำนี้มีที่มาจาก Machiavelli นักปรัชญาการเมืองชาวอิตาลี ผู้เขียนหนังสือเรื่อง The Prince ที่กล่าวถึงคุณสมบัติต่างๆที่ผู้ปกครองประเทศควรจะมีและไม่ควรจะมี ประการหนึ่งเขาสันนิษฐานให้ผู้ปกครองมีลักษณะหน้าไหว้หลังหลอก

ปัจจัยแห่งความสำเร็จต่อมาคือ “การตลาดแบบเจาะกลุ่มเป้าหมาย” ในขณะที่ทุกพรรคการเมืองรณรงค์หาเสียงเพื่อมุ่งสู่การเป็นรัฐบาล แต่นายซูวิทย์รณรงค์หาเสียงด้วยการประกาศตัวขอให้ “เลือกซูวิทย์ไปเป็นฝ่ายค้าน” ตรวจสอบรัฐบาล ด้วยตัวสินค้าหรือบุคลิกของนายซูวิทย์ที่สั่งสมมาตั้งแต่การสร้างวาระข่าวสาร (agenda setting) ด้วยการเปิดโปงเรื่องส่วยจนถึงปัจจุบันสอดคล้องกับจุดขายเรื่องฝ่ายค้าน เป็นการตอกย้ำภาพลักษณ์ให้ผู้ลงคะแนนเสียงเห็นว่า จะเลือกตัวสินค้านี้เพื่อไปใช้งานอะไรหรืออีกนัยหนึ่งคือจะเลือกผู้สมัครหรือพรรคการเมืองนี้เข้าไปทำหน้าที่อะไรได้อย่างชัดเจน พรรครักประเทศไทยจึงไม่เน้นการส่งผู้สมัครแบบเขตและส่งแบบบัญชีรายชื่อเพียงไม่กี่คนเพื่อต้องการขายนายซูวิทย์หัวหน้าพรรคเพียงคนเดียว กลยุทธ์การรณรงค์หาเสียงของนายซูวิทย์จึงไม่เน้นหาเสียงแบบเคาะประตูบ้าน แต่เน้นการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ และเน้นหนักเป็นพิเศษในวันเสาร์อาทิตย์ซึ่งเขารู้ดีว่าชาวน้อย ดังนั้น ทุกครั้งที่แถลงข่าวจึงมีอุปกรณ์ประกอบ เพื่อให้ภาพที่ออกมามีสีสันตามที่สื่อมวลชนต้องการเพื่อให้ภาพมีชีวิตชีวา มีสีสันและความหมาย (มติชนออนไลน์, 2554)

หากทั้งเงื่อนไขกรอบกติกาของรัฐธรรมนูญ พื้นที่สื่อที่มีความไม่เท่าเทียม และการตลาดทางการเมืองยังคงเป็นยังคงเป็นปัจจัยสำคัญของการเลือกตั้งจะยิ่งส่งผลให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่ได้รับเลือกตั้งในปริมาณมากกว่า จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่อนาคตเราอาจจะเห็นพรรคการเมืองขนาดเล็กแต่มีอุดมการณ์ต้องล้มลงไปในระยะยาว ทำให้ผู้มีความสามารถที่อยากลงเล่นในเวทีการเมืองต้องมุ่งเข้าหาพรรคใหญ่เสมอ แม้บางครั้งพรรคดังกล่าวจะมีภาพลักษณ์ที่ไม่ค่อยดีก็ตาม แต่ก็ต้องยอมรับเพื่อแลกกับผลประโยชน์ที่จะได้รับ ทำให้ท้ายที่สุดต้องถูกกลืนไปกับพรรคและระบอบการเมืองแบบตัวแทน สถานภาพและการแสดงบทบาทในความเป็นตัวแทนของปวงชนก็จะลดน้อยถอยลงและมีคุณค่าน้อยกว่าการตัดสินใจของบุคคลในระดับนำหรือแกนนำของพรรคขนาดใหญ่ในท้ายที่สุด

ทางสองแพร่งของพรรคการเมืองไทยในสังคมเปลี่ยนผ่าน

พรรคการเมืองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบรัฐสภา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปรัชญาทางรัฐศาสตร์ที่ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากที่สุดมีอิทธิพลเหนือรัฐบาล เปิดโอกาสให้มีการต่อสู้แข่งขันทางการเมืองเพื่อเลือกเฟ้นกลุ่มหรือคณะบุคคลที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลโดยยึดหลักเสรีภาพ (liberty) และความเสมอภาค (equality) หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีกลุ่มของบุคคลที่รวบรวมกันขึ้นเนื่องจากความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวทางกว้างๆ คล้ายคลึงกันและเพื่อสร้างอิทธิพลในการเป็นรัฐบาลเสียเอง กลุ่มของบุคคลดังกล่าวได้แก่พรรคการเมืองนั่นเอง ยิ่งกว่านั้นพรรคการเมืองยังเป็นเครื่องประกันเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน มิให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองดำเนินการปกครองแบบเผด็จการ รวมทั้งการรัฐประหารซึ่งมุ่งจะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอันมิใช่วิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นได้ว่าใน

ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบรัฐสภา พรรคการเมืองจะเป็นทั้งสัญลักษณ์ของระบอบการปกครอง และเป็นเครื่องช่วยให้การเมืองพัฒนาไปตามแนวทางของอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมสมัยใหม่มากขึ้น

การขยายตัวของกระแสประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมสมัยใหม่ ได้ผลักดันให้แนวทางสังคมนิยมออกจากกลไกของสังคมโลก นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาทางการเมืองของประเทศประเทศประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง และประเทศที่อยู่ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านได้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายทางการเมือง 3 ประการคือ (Thomas Carothers in Pippa Norris, 2005: 3 อ้างใน ธนชาติ แสงประดับ ธรรมโชติ, 2011)

ประการแรก การสนับสนุนให้เกิดการแข่งขัน “เลือกตั้งที่อิสระและยุติธรรม” ระหว่างพรรคการเมืองและผู้ลงสมัครรับเลือกตั้ง

ประการที่สอง การสร้างภาคประชาชนให้เข้มแข็งโดยให้ความช่วยเหลือองค์กรที่ประชาชนเป็นเจ้าของเพื่อรณรงค์ทางสังคมและการมี “สถาบันสื่อมวลชนที่มีความเป็นอิสระ”

ประการสุดท้าย การเพิ่มความเข้มแข็งขององค์กรหลักของรัฐให้ “กระบวนการยุติธรรมมีความเป็นอิสระ” รวมทั้งการตรากฎหมายที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลรวมทั้งการจัด “ระบบราชการอย่างมีประสิทธิภาพ”

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นสังคมในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน แต่การพัฒนาพรรคการเมืองไทยเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายทางการเมืองภายใต้กระแสประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมสมัยใหม่กลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร มีการยุบพรรคการเมืองอย่างต่อเนื่องถึง 7 พรรค ในระยะเวลาเพียง 2 ปี ช่วง พ.ศ.2550 – 2551 โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมายที่ให้ผลเป็นการลงโทษย้อนหลังโดยประกาศคณะรัฐประหาร (วิกิพีเดีย, 31 July 2011) ซึ่งล้วนส่งผลกระทบทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ กลายเป็นความผิดปกติในสังคมประชาธิปไตย ที่ส่งผลให้แนวความคิดของประชาชนในสังคมไทยแตกขั้วนำไปสู่ “ความขัดแย้งทางความคิด” และ “โครงสร้างสังคมการเมืองเกิดความบิดเบี้ยว”

ปัญหาของสถาบันทางการเมืองที่สำคัญอย่างพรรคการเมืองในช่วงระยะเวลาเปลี่ยนผ่านของสังคมการเมืองไทย มีสาเหตุมาจากพรรคการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นตามหลักการสากลที่อาสาเข้ามาเป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายไปจนถึงการเป็นตัวแทนในเชิงอุดมการณ์ แต่เริ่มต้นขึ้นที่การยึดติดกับตัวบุคคล⁵ ตัว

⁵ ตัวอย่างของพรรคการเมืองอย่างพรรคชาติไทย พรรคความหวังใหม่และพรรคไทยรักไทย แม้ว่าจะประสบความสำเร็จในวิถีทางการเมืองภายใต้กติกาประชาธิปไตย มีฐานมวลชนสนับสนุนจนสามารถมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) จนเป็นผู้นำในการจัดตั้งรัฐบาลได้ แต่ก็ยังยึดติดกับชื่อเสียง อำนาจและบารมีของผู้นำหรือหัวหน้าพรรค ทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างต่อเนื่องและไม่อาจสร้างความเป็นสถาบันทางการเมืองให้กับตัวเองได้ (institutionalization)

พรรคการเมืองเองไม่ได้ต่อสู้และแข่งขันกันในเชิงนโยบาย ทำให้ไม่สามารถสร้างตัวเองไปสู่ความเป็นพรรคมวลชนที่แท้จริง (mass party) และในความเป็นพรรคการเมืองในประเทศไทย มีแนวโน้มที่จะถูกใช้เป็นเครื่องมือ เป็นตัวแทนของกลุ่มทุนธุรกิจ กลุ่มผลประโยชน์ซึ่งดำเนินการผ่านเครือข่ายอุปถัมภ์ที่มีเงินเป็นเครื่องผูกมัดเสียมากกว่า (cash nexus) ระบบอุปถัมภ์ดังกล่าวมีผลทำให้การจัดระบบความสัมพันธ์ทางการเมืองมีความผิดเพี้ยนไปจากอุดมการณ์ประชาธิปไตยในเรื่องการสร้างความเป็นสถาบันทางการเมือง จนเป็นบ่อเกิดของระบบ “มุ้ง” ภายในพรรคการเมืองต่างๆ ทำให้พรรคการเมืองขาดเสถียรภาพ เกิดระบบยึดตัวบุคคลแทน (personalism) (วิชัย ต้นศิริ, 2548: 529 อ้างใน พิศาล มุกดาวิเศษ, อ้างแล้ว: 4-46) หรือแม้แต่ชัยชนะอย่างท่วมท้นของพรรคเพื่อไทยในการเลือกตั้ง พ.ศ.2554 ก็ถูกหลายฝ่ายมองและตีความปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า ความจริงเบื้องหลังประชาชนไม่ได้ออกเสียงเลือกตั้งโดยพิจารณาจากนโยบายที่พรรคนำเสนอ แต่สาเหตุที่คนตัดสินใจเลือกเป็นเพราะสายสัมพันธ์ในลักษณะอุปถัมภ์กับนักการเมืองท้องถิ่น หรือ “หัวคะแนนแบบมวลชน” ที่มาจากเครือข่ายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมคือ กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) เสียมากกว่า

ตลอดระยะเวลาของระบอบประชาธิปไตยไทย หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 มีการเลือกตั้งทั่วไปทั้งหมด 23 ครั้ง มีเพียง 14 ครั้งที่ถูกกฎหมายกำหนดให้ผู้สมัครต้องสังกัดพรรคการเมือง ในระยะเวลา 79 ปีดังกล่าวนี้ช่วงเวลาที่มีการเลือกตั้งได้เพียง 38 ปี หรือประมาณครึ่งหนึ่งของช่วงเวลาทั้งหมดเท่านั้น

นอกจากนี้ การมีกรอบกติกาตามกฎหมายพรรคการเมือง เท่ากับทำให้พรรคการเมืองยังมีแนวโน้มรวมศูนย์อำนาจมากขึ้น คนจำนวนน้อยที่คุมพรรคการเมืองต้องการหาเงินเข้าพรรค เพื่อเลี้ยงดู ส.ส. และค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งเพราะกฎหมายกำหนดกรอบในการจัดตั้งพรรค ในการส่งสมาชิกพรรคสมัครรับเลือกตั้ง ที่ทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงมากพรรคการเมืองจึงต้องหานายทุนทั้งระดับชาติและระดับจังหวัดมาสนับสนุน ส่วนผู้สมัครก็ต้องสมัครในนามพรรคเพราะถูกกฎหมายกำหนด จึงพบว่า ส.ส.หลายคนแม้จะมีฐานเสียงส่วนตัวหนาแน่น แต่ก็ต้องเปลี่ยนพรรคบ่อยๆ เพราะไม่สามารถต่อสู้กับพรรคการเมืองที่มีฐานทางการเมืองและฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งได้ ความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางในการพัฒนาการเมืองไทยกรอบกฎหมายดังกล่าวข้างต้นไม่ได้ทำให้การพัฒนาของพรรคการเมืองไทยเป็นไปในทางบวกแต่อย่างใด ทั้งยังเป็นการทำลายการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคกันในการแข่งขันเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ทั้งในระดับบุคคลและระดับพรรคการเมือง เพราะพรรคตกอยู่ภายในอิทธิพลทางเศรษฐกิจของบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น

พัฒนาการของพรรคการเมืองไทยในสังคมเปลี่ยนผ่าน ที่ถูกเดินเรื่องด้วยมาตรการทางกฎหมายดังกล่าวไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายพรรคการเมืองแต่อย่างใด ในทางกลับกันยิ่งส่งผลให้ระบบพรรคอ่อนแอลงมีการแตกออกมาตั้งพรรคใหม่อยู่ตลอดเวลา สะท้อนให้เห็นปัญหาว่าการร่าง

หรือบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยไม่พิจารณาในเชิง “**นิติสังคม**” หรือไม่มองความสอดคล้องของกฎหมาย กับความเป็นจริงของสังคม

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพของพรรคการเมืองในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองสำคัญในระบบอบ ประชาธิปไตยแบบตัวแทน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพรรคการเมืองในการแก้ไขปัญหาของสังคมด้วยกลไก ของระบบตัวแทนของไทยในสังคมเปลี่ยนผ่านจึงมีน้อยมาก ประกอบกับระบบประชาธิปไตยไม่มีความ ต่อเนื่องยาวนานพอที่จะเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองสามารถเรียนรู้ และสะสมประสบการณ์ดำเนินกิจกรรม ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิด “**ความล้มเหลวของการเมืองระบบตัวแทนช่วงสังคมเปลี่ยน ผ่านในรัฐไทย**” เพราะพรรคการเมืองขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีฐานมวลชนและมีความเข้มแข็ง นั้นเอง

เกษียร เตชะพีระ กล่าวถึงภาวะ “**รัฐล้มเหลว**” (Failed States) ของรัฐไทยในรอบ 6 ปีที่ผ่านมา ช่วง พ.ศ.2548 – 2554 จากดัชนีชี้วัดความล้มเหลวของรัฐ (The Failed States Index) ว่า ประสิทธิภาพของ สถาบันและกลไกของรัฐในบางด้านที่สำคัญ (state efficiency) ก็ขาดพร่องมากขึ้นอย่างชัดเจน หากจำแนก คุณประโยชน์ทางการเมือง (positive political goods) ที่รัฐสมัยใหม่พึงสนองให้แก่สังคมว่าได้แก่ ความมั่นคง กฎหมายและระเบียบสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมือง บริการต่างๆ และโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน รวมทั้งการบริหารจัดการเศรษฐกิจแล้ว จะเห็นได้ชัดว่ารอบ 6 ปีที่ผ่านมา รัฐไม่สามารถสนองตอบในด้าน ความมั่นคง กฎหมายและระเบียบสังคม รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้แก่ประชาชนในสังคมเท่าที่ควร เกิดเหตุการณ์ก่อการร้ายทางการเมืองทั้งเล็กใหญ่โดยกลุ่มฝ่ายต่างๆ อันนำไปสู่สภาพบ้านเมืองไม่มีชื่อมีแปะ ขณะที่ประชาชนถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วมใช้อำนาจทางการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อมลงเรื่อยๆ สะท้อนว่ารัฐ ไทยกำลังบกพร่องในหน้าที่มูลฐานบางด้านที่สำคัญอย่างร้ายแรงทั้งที่รวบรวบเอาอำนาจไปมากขึ้นซึ่งอาจเกิด จากความแตกแยกภายในหน่วยงานรัฐเอง การถูกฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายรัฐประหารแทรกแซงกดดันช่วงใช้จน กฎระเบียบและเขตอำนาจทับซ้อนคลุมเครือสับสนวุ่นวาย เจ้าหน้าที่รัฐเสียขวัญกำลังใจเนื่องจากถูกละเลยงาน ลงโทษโดยฝ่ายการเมืองเมื่อเปลี่ยนข้างรัฐบาล เจ้าหน้าที่รัฐปล่อยเกียรติว่างเพราะไม่มั่นใจว่าจะเกิดผลกระทบ ในอนาคตระยะยาวอย่างไรจากการปฏิบัติงานตามหน้าที่ เป็นต้น (เกษียร เตชะพีระ มติชนออนไลน์, 2553)

สังคมการเมืองไทยยุคหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ในสภาพที่รัฐไทยมีอำนาจมาก ความชอบธรรมน้อย และประสิทธิภาพต่ำเช่นนี้ ส่งผลให้ “**โครงสร้างสังคมการเมืองบิดเบี้ยว**” ชื่อน่าวิตก ในทางกลับกันคือกลไกหรือสถาบันและกระบวนการทางการเมืองที่สังคมเลือกใช้เพื่อส่งอิทธิพลต่อรัฐ เช่น พรรคการเมือง การเลือกตั้ง รัฐสภา รัฐบาล สถาบันตุลาการและองค์กรอิสระ ก็โน้มไปในทางลบมากขึ้นด้วย หลายปีหลังนี้กลุ่มพลังการเมืองหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ โน้มเอียงที่จะขยับปรับเปลี่ยนจาก ช่องทางถูกกฎหมายหรือการใช้อำนาจผ่านกลไกหรือสถาบันและกระบวนการทางการเมือง ไปใช้เส้นสาย

อุปถัมภ์ไม่เป็นทางการ วิธีการผิดกฎหมาย การทุจริตคอร์รัปชัน **“การใช้ความรุนแรงทางการเมือง”** เพื่อกดดันให้รัฐยอมตามความเรียกร้องต้องการของตน ทำให้กระบวนการทางการเมืองในรัฐสภาถูกใช้น้อยกว่าการเมืองบนท้องถนน นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ “คูขนาน” ระหว่างการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนภายใต้เป้าหมายร่วมกันคือ การเข้าสู่อำนาจรัฐ ยังส่งผลให้ **“อำนาจมวลชนมีความพยายามในการเข้าสู่อำนาจรัฐผ่านพรรคการเมืองและการเลือกตั้งมากยิ่งขึ้น”** เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยก่อตั้งพรรคการเมืองใหม่และสนับสนุนพรรคเพื่อฟ้าดิน กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ให้การสนับสนุนพรรคเพื่อไทย ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์จากในอดีตที่ทุนกับพรรคการเมืองแยกกันไม่ออก มาสู่สภาวะที่พรรคการเมืองไทยกับการเมืองแบบมวลชนแยกกันไม่ออกหรือเป็นการเมืองแบบ **“มวลชนประชาธิปไตย”**

รัฐไทยในภาวะของ “รัฐในวิกฤต” (crisis state)⁶ เช่นนี้ จึงมีปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งมาจากความอ่อนแอของพรรคการเมืองที่ไม่สามารถทำหน้าที่กลไกหรือสถาบันทางการเมืองที่ต้องสร้างความชอบธรรมและประสิทธิภาพประสิทธิผลทางการเมืองในระยะที่สังคมกำลังเปลี่ยนผ่าน (prismatic society) สถานการณ์ **“ทางสองแพร่งของพรรคการเมืองไทย”** จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจในพรรค (decision maker) ซึ่งอยู่ในภาคการเมืองแบบตัวแทน เช่น ผู้นำพรรค แกนนำพรรค ผู้มีอำนาจอย่างแท้จริงในพรรค จะต้อง **“บริหารจัดการทางการเมืองให้เกิดความสมดุล”** ระหว่างอำนาจอิทธิพลของกลุ่มทุนที่ให้การสนับสนุนกับอำนาจมวลชนที่ต้องการเข้ามาแทรกตัวในอำนาจรัฐด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดทิศทางเนื้อหาสาระของนโยบายพรรคหรือรัฐบาล การกำหนดตัวบุคคลในการดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ผู้บริหารพรรค รัฐมนตรีที่ปรึกษา คณะทำงาน หากดำเนินการให้เกิดความสมดุลได้ดีพลังของพรรคจะมีมากขึ้นเมื่อผลสานกับอำนาจทุนผ่านพรรคการเมือง การเลือกตั้ง และการเมืองแบบมวลชนประชาธิปไตย จนอาจนำไปสู่พรรคที่มีฐานมาจากมวลชน (Mass Party) ได้ กล่าวคือ เป็นพรรคที่มีระบบการบริหารแบบจากล่างขึ้นสู่บน (bottom-up) เปิดโอกาสให้สังคมเข้าไปมีส่วนร่วม เป็นพรรคที่ประชาชนสามารถตรวจสอบในทุกขั้นตอนการทำงานได้ ปัจจัยความสำเร็จเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องเป็นพรรคการเมืองที่มีความเข้มแข็ง หรือเป็นพรรคที่มีฐานมาจากมวลชน แต่หากไม่สามารถสร้างความสมดุลดังกล่าวได้ “มวลชนประชาธิปไตย” หรือการเมืองแบบมวลชนก็อาจกลับกลายเป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญเสียเองของพรรคการเมืองไทยในสังคมเปลี่ยนผ่าน

⁶ กระบวนการล้มเหลวของรัฐ (a failing state) คลี่คลายขยายตัวจาก 1. รัฐเปราะบาง (fragile state) ไปเป็น 2. รัฐในวิกฤต (crisis state) และ ๓. รัฐล้มเหลว (failed state) ในที่สุด (ดู Jonathan Di John, "Conceptualising the Causes and Consequences of Failed States : A Critical Review of the Literature", Crisis State Research Centre, LSE, 2008)

ความเปลี่ยนแปลงของชนบทไทยกับการเลือกตั้ง 2554

มายาคติหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการทำความเข้าใจภาวะเปลี่ยนแปลงผ่านการเมืองไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาก็คือมายาคติว่าด้วยการซื้อสิทธิขายเสียงของคนชนบทในฐานะที่เป็นโรคภัยทำลายการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย บ่อยครั้งเราจะเห็นวาทกรรมที่มักจะให้ภาพการซื้อขายเสียงในลักษณะที่ตื่นเขินและอ้างเอาความยากจนคั่นแค้น การงอมืองอเท้า การไม่รู้เท่าทันนักการเมืองและระบบอำนาจ และการรอรับการอุปถัมภ์ช่วยเหลือจากภายนอกของผู้คนในชนบทเป็นพื้นฐานในการอธิบายว่าทำไมการซื้อขายเสียงจึงเป็นไปอย่างง่ายดายและกว้างขวาง วาทกรรมดังกล่าวนี้ได้แทรกซึมอยู่ในสื่อและความเข้าใจสาธารณะต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะการอธิบายการเข้ามามีส่วนทางการเมืองของชาวบ้านชนบทไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาด้วยวาทกรรม “ความโง่ จน เจ็บ” ของผู้เลือกตั้งชนบท

มายาคติที่เกิดจากวาทกรรมการซื้อเสียงในชนบทนี้เองยังได้นำไปสู่การลดทอนคุณค่าของคะแนนเสียงเลือกตั้งจากชนบท ตลอดจนการมองว่าคนชนบทนั้นนอกจากจะไร้ศีลธรรมจรรยาในทางประชาธิปไตยแล้ว ก็ยังสามารถถูกชักจูงให้เป็นฐานเสียงทางการเมืองและให้เข้าร่วมขบวนการทางการเมืองต่างๆ อย่างง่ายดาย การยึดเอาแต่เพียงวาทกรรมดังกล่าวมาอธิบายชีวิตทางการเมืองของชาวบ้านนั้น เป็นการลดทอนความเข้าใจในการศึกษาการเมืองที่อิงอยู่กับชุมชนท้องถิ่นและเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจสังคมการเมืองเชิงวัฒนธรรมอย่างรอบด้าน ยิ่งไปกว่านั้น มายาคติเหล่านี้เป็นเสมือนม่านบังตาที่ทำให้เรามองไม่เห็นว่ แท้จริงแล้วอะไรคือเจตจำนงและความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชนจากชนบท และเจตจำนงเหล่านั้นถูกแสดงออกผ่านทางการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เขาต้องการได้อย่างไร (จักรกริช สังขมณี, 2554: 7)

ทัศนคติแบบ “โง่-จน-เจ็บ” กลายเป็นสมมุติฐานสำคัญในการสร้าง “ทฤษฎี” สองนคราประชาธิปไตย ซึ่งมีข้อสรุปว่า คนชนบทเป็นแค่ฐานเสียง แต่ไม่ใช่ฐานนโยบาย ในขณะที่คนเมืองเป็นฐานนโยบายของนักการเมือง และจากจำนวนที่มากกว่ามากของคนชนบท เขาจึงเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล (ฐานเสียง) ส่วนคนเมือง (ฐานนโยบาย) เป็นผู้ล้มรัฐบาลผ่านสื่อ หรือการประท้วง ข้อสรุปนี้สร้างจากข้อสมมุติว่า เนื่องจากคนชนบทเป็นคน “โง่-จน-เจ็บ” การออกเสียงเลือกตั้งจึงไม่ได้คิดแบบ “เสรีชน” เช่นคนเมือง แต่เป็นเรื่องของผู้บ่อย “ที่ใช้การลงคะแนนเสียงเป็นการเลือกที่จะเชื่อมโยงตนเองและชุมชนเข้ากับเจ้านายหรือสายอุปถัมภ์สายใด” (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2538: 8 อ้างใน อภิชาติ สถิตินิรมัย (ก), 2011) ดังนั้นชนบทจึงเป็นแค่ฐานเสียงไม่ใช่ฐานนโยบาย มุมมองข้างต้นสร้างขึ้นจากภาพชนบทในทศวรรษ 2523 เรื่องเจ้าพ่อและการซื้อเสียงในชนบท เราอาจยอมรับได้ว่า ทัศนคติข้างต้นสอดคล้องกับข้อเท็จจริงของชนบทในทศวรรษนั้น แต่ใน พ.ศ.2537 นั้น ชนบทกลับกำลังเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อย่างรวดเร็ว ซึ่งนักวิชาการทั้งหมดมองไม่เห็นในช่วงนั้น แรงเหวี่ยงของเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2535 ทำให้นักวิชาการพุ่งความสนใจไปสู่การศึกษาบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลาง การศึกษาชนบทเองกลับถูกละเลยจากนักวิชาการทั้งหลาย

ทศวรรษ 2523 เป็นช่วงที่การประนีประนอมระหว่างชนชั้นนำทางอำนาจเริ่มลงตัว กลายเป็นระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ ซึ่งนิธิเห็นว่าเป็น “ระบอบเลือกตั้งที่มีการกำกับโดยกองทัพพร้อมกับชนชั้นนำตามจารีต เข้ามาร่วมกำหนดการจัดตั้งรัฐบาลโดยลับๆ หรือโดยเปิดเผย คือก่อรัฐประหารยึดอำนาจ ตั้งรัฐบาลชั่วคราวแล้วจัดการเลือกตั้งใหม่” การเลือกตั้งระดับชาติ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2010 อ้างใน เฟิงอ่าง) จึงเกิดขึ้นค่อนข้างสม่ำเสมอ ความสม่ำเสมอนี้จึงทำให้ผู้ที่ต้องการเข้าสู่สนามเลือกตั้งทั้งหลาย คุ่มค่าที่จะสร้างสายอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนในหลายมิติและในระยะยาวขึ้นเพื่อเชื่อมต่อกับผู้มีสิทธิลงคะแนน ในอีกทางหนึ่ง ชาวชนบทก็ตระหนักดีว่า คะแนนเสียงของตนไม่สามารถแปลเปลี่ยนเป็นนโยบายระดับมหภาคที่ “กินได้” ดังเช่นที่เกิดขึ้นครั้งแรกหลัง พ.ศ.2544 มันจึงสมเหตุสมผลมากที่สุดที่เขาจะยอมแลกคะแนนเสียงของตัวเองกับโครงการพัฒนาระดับท้องถิ่นที่ ส.ส.ดึงมาลงเขตเลือกตั้งของตัวเองในช่วงระหว่างการเลือกตั้ง และเงินสดๆ ในช่วงการหาเสียง

อัมมาร สยามวาลา ได้ทบทวนอดีตและมองอนาคตของภาคเกษตร แล้วสรุปว่า ชนบทไทย “จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่ค่อยๆ ดีขึ้น สมการที่เป็นสมมติฐานหลักของการเมืองไทยคือ ชนบท = เกษตรกรรม = ความยากจน น่าจะเป็นจริงน้อยลง อย่างน้อยก็ในส่วนที่ระบุว่า เป็นชนบทหรือเกษตรกรแล้วต้องยากจน” (อัมมาร สยามวาลา, 2547: 11 อ้างใน เฟิงอ่าง) เนื่องจากตั้งแต่ทศวรรษ 2533 เป็นต้นมานั้น แรงงาน (หนุ่มสาวอายุ 15-34 ปี) จากภาคเกษตรและชนบทไหลออกสู่เมืองในอัตราเร่งและส่วนใหญ่สู่โรงเรียน เมื่อย้ายออกแล้วหนุ่มสาวจำนวนมากกว่า 3.5 ล้านคนเหล่านี้จะไม่หวนกลับไปทำงานในภาคเกษตรอีก ข้อเท็จจริงนี้ทำให้ภาคเกษตรขาดแคลนแรงงานอย่างหนัก เกษตรกรจึงต้องหันมาใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีทดแทนแรงงานอย่างกว้างขวาง พร้อมๆ ไปกับการใช้แรงงานรับจ้าง ในทางสังคม กิจกรรมการเกษตรจึงเลิกเป็นกิจกรรมแบบครอบครัว กล่าวอีกแบบคือ สังคมชนบทไทยเลิกเป็นสังคมชาวนาแล้ว (no longer a peasant society) แต่แตกตัวออกเป็นสองกลุ่มย่อยคือ กลุ่มมืออาชีพหรือเกษตรกรพาณิชย์ และกลุ่มดั้งเดิมหรือเกษตรกรพอเพียง โดยกลุ่มแรกจะมีอายุน้อยกว่า ใช้เทคนิคการผลิตสมัยใหม่ เข้าใจและรับมือกับความผันผวนของตลาดได้ และขนาดของไร่นามีแนวโน้มที่จะใหญ่ขึ้นด้วย เนื่องจากเขาก้าวข้ามข้อจำกัดของแรงงานครอบครัวด้วยเครื่องจักรและลูกจ้าง พวกมืออาชีพจะมีรายได้สูงกว่าระดับเฉลี่ยของเกษตรกรในปัจจุบันมาก และจะกลายเป็นกลุ่มหลักของภาคเกษตร ส่วนกลุ่มที่สองนั้น จะเป็นคนสูงอายุที่ลูกหลานย้ายออกไปแล้ว อาศัยเงินส่งกลับของลูกหลานจากนอกภาคการเกษตร ส่วนตัวเองก็ทำการเกษตรแบบพอยังชีพ และจะมีความสำคัญน้อยลงเรื่อยๆ

นอกจากนี้ การแยกตัวของภาคเกษตรออกจากสังคมชาวนายังแสดงออกด้วยความหลากหลายของอาชีพใหม่ๆ ในชนบท เช่น รับเหมาก่อสร้าง ตัดผม เสริมสวย ค้าปลีก ขายอาหารสำเร็จรูป ช่างซ่อมรถจักรยานยนต์หรือเครื่องจักรกลการเกษตร ซึ่งในอดีตไม่สามารถมีได้เพราะอุปสงค์ไม่เพียงพอ ดังนั้น ไม่

เพียงแต่สัดส่วนของเกษตรกรจะลดลงเมื่อเทียบกับประชากรไทยทั้งหมดเท่านั้น แต่ลดลงเมื่อเทียบกับประชากรในชนบทเองด้วย

หลังเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ.2553 ชาลส์ คายส์ (Charles Keyes) พบว่าใน พ.ศ.2548 นั้น ไม่มีครอบครัวใดในหมู่บ้านหนองตื้นปลูกข้าวเพื่อขายอีกต่อไป แต่เป็นการปลูกเพื่อบริโภคเองในครอบครัวขายของตนเพื่อลดความเสี่ยงเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ครอบครัวหนึ่งมีพี่น้องสี่คน ชายสองหญิงสอง ลูกชายทั้งสองและสามีของลูกผู้หญิงคนหนึ่งทำงานขับแท็กซี่ในกรุงเทพฯ ส่วนลูกผู้หญิงคนสุดท้ายยังคงอยู่ในหมู่บ้าน ปลูกข้าวเลี้ยงคนทั้งสี่ครอบครัว โดยใช้เทคนิคการปลูกข้าวแบบใช้ “**ทุนเข้มข้น**” ในทุกขั้นตอนการผลิต (อัมมาร สยามวาลา, 2547: 15-16 อ้างใน เฟิงอ้าง) ส่วนทั้งสามคนในเมืองก็ส่งเงินกลับไปเป็นทุน และลงแรงไปช่วยทำนาเป็นครั้งคราว ในแง่หนึ่งจึงไม่แปลกที่คนขับแท็กซี่ผู้นี้จะเรียกตัวเองว่าเป็น “ชาวบ้าน” หรือ “ชาวนา” ทั้งๆ ที่รายได้เกือบทั้งหมดของเขามาจากนอกภาคการเกษตรเช่นเดียวกับคนที่หมู่บ้าน

คายส์ เสนอต่อไปว่า การอพยพออกจากภาคการเกษตรมาสู่เมืองในช่วงแรก ตามด้วยการไปทำงานต่างประเทศในช่วงหลัง โดยเริ่มจากแรงงานชาย ตามด้วยผู้หญิงในยุคต่อมา สร้างประสบการณ์ทำงานต่างถิ่นให้แก่ชาวบ้าน ประกอบกับการขยายตัวด้านการศึกษาและความแพร่หลายของสื่อสารมวลชน ทั้งหมดนี้ได้ทำให้โลกทัศน์ของ “ชาวบ้าน” เปลี่ยนไปมาก คนชนบททุกวันนี้จึงเป็น “ชาวบ้านผู้รู้โลกกว้าง” (cosmopolitan villagers) ซึ่งห่างไกลยิ่งนักจากภาพชาวบ้านชาวนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงชีพ ซึ่งมีลักษณะ ใจ ใจน เจ็บ อย่างที่เป็นในทศวรรษ 2493

จากบทความของอัมมารและคายส์ เราอาจสรุปได้ว่า สังคมชนบทไทยมิได้เป็นสังคมชาวนาอีกต่อไป แม้ว่าเขายังคงเรียกตัวเองว่า ชาวบ้านหรือชาวไร่ชาวนาเช่นเดิม แต่เราอาจจะสรุปภาพสังคม “หลังชาวนา” ในปัจจุบันได้ว่า เป็นสังคมที่ผู้คนมีวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเต็มตัว ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในภาคเกษตรหรือนอกภาคเกษตร คนเหล่านี้มีรายได้สูงขึ้น และมีแหล่งรายได้หลักจากงานนอกภาคเกษตรกรรม เข้าถึงสื่อ เช่นโทรทัศน์และโทรศัพท์มือถืออย่างทั่วถึง ลูกหลานมีการศึกษาสูงขึ้น รวมทั้งมีแบบแผนการบริโภคไม่แตกต่างจากคนเมือง คนกลุ่มนี้คือสิ่งที่นิธิเรียกว่า “ชนชั้นกลางระดับล่าง” หรือ “**ชนชั้นกลางรุ่นใหม่**” แต่คนเหล่านี้ ล้วนขาดหลักประกันความมั่นคงในชีวิต เช่นไม่ได้อยู่ในอาชีพที่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายประกันสังคม ดังนั้น “คนเหล่านี้ต้องการพื้นที่ทางการเมือง เพื่อผลักดันผลประโยชน์ของตนเอง ปัญหาที่เขาเผชิญอยู่เป็นปัญหาทางการเมือง ไม่ใช่การร้องทุกข์ทางเศรษฐกิจ หรือร้องขอการอุปถัมภ์จากรัฐ” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2010 อ้างใน เฟิงอ้าง)

ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งระดับชาติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับแต่ทศวรรษ 2523 และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นหลัง พ.ศ.2540 ทำให้โดยปกติแล้วท้องที่หนึ่งๆ จะมีการเลือกตั้ง ในทุกระดับประมาณ 5-6 ครั้งต่อสี่ปี ไม่ว่าจะกระบวนการเลือกตั้งจะ “บริสุทธิ์ยุติธรรม” มากน้อยเพียงใดก็ตาม คงกล่าวได้ว่า อุดมการณ์

ประชาธิปไตยในแง่มุมที่ว่า ทุกคนมีหนึ่งเสียงเท่าเทียมกันในการแต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองของตน ได้กลายเป็นสำนึกของชาวบ้านแล้ว ยิ่งไปกว่านั้น รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และรัฐบาลไทยรักไทยไปแปรเปลี่ยนคะแนนเสียงของชาวบ้านเป็นประชาธิปไตย “ที่กินได้” ขึ้นเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ใน พ.ศ.2544 ในรูปของนโยบายประชานิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้าน การรับจำนำพืชผล ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านอย่างยิ่ง เนื่องจากโครงการเหล่านี้ลดความไม่มั่นคงในชีวิตทางเศรษฐกิจแบบอิงตลาดอย่างแนบแน่นของเขาเอง ในสายตาของชาวบ้าน การรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 จึงเป็นการปลดผู้บริหารที่เขาเป็นผู้แต่งตั้งด้วยวิถีทางที่ไม่ถูกต้อง ในแง่นี้เป้าหมายเริ่มต้นของการต่อสู้ของคนเสื้อแดงคือการปกป้องประชาธิปไตยที่กินได้ของเขา

การรัฐประหารครั้งล่าสุด จึงไม่สามารถรื้อฟื้นระเบียบทางการเมืองให้เกิดขึ้นได้ดังเช่นการรัฐประหารในอดีต เนื่องจากชนชั้นกลางรุ่นใหม่ ซึ่งก็คือเสียงส่วนใหญ่ของสังคมในปัจจุบัน “เกิดสำนึกใหม่ทางการเมือง” เขาเห็นว่าตนเป็นพลเมือง เป็นหนึ่งในหุ้นส่วนทางอำนาจที่จะกำหนดความเป็นไปของบ้านเมือง เขาไม่ใช่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอีกต่อไป เขาเรียกร้องต้องการสิทธิ-เสียงที่เท่าเทียมกับชนชั้นสูง-กลาง การรัฐประหารและความอหิวาต์ทางการเมืองในรอบหลายปีที่ผ่านมา ในสายตาของพวกเขาแล้ว จึงเป็นความพยายามของชนชั้นนำที่จะตัดสิทธิ ปิดพื้นที่ทางการเมือง และทำให้เขากลับไปเป็นไพร่ฟ้าเช่นเดิม ทศนะประชาธิปไตยของคนเสื้อแดงนั้น มีจุดเน้นอยู่ที่อำนาจทางการเมืองสูงสุดต้องเป็นของประชาชน ต้องมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก ต้องมีสิทธิทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำต้องเคารพผลการเลือกตั้ง ต้องไม่แทรกแซงการเมืองผ่านใช้อำนาจนอกระบบ เพื่อเป็นกลไกที่จะแก้ไขโครงสร้างสังคม-เศรษฐกิจอหิวาต์ที่เขาพบเจอมาตลอดชีวิตต่างหาก ในแง่ความพยายามที่จะปฏิรูปความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ หากยังไม่ยอมรับความเท่าเทียมของความเป็นพลเมืองของชาวบ้านจึงยากที่จะสำเร็จโดยพื้นฐาน (อภิชาติ สถิตินิรมัย (ก), อ้างแล้ว)

อย่างไรก็ตาม แม้ความเป็นชนบทไทยจะเหลืออยู่น้อยมาก ชนบทไทยเหลือเพียงชื่อ มีวิถีการผลิตและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบตลาด คนส่วนข้างมากของสังคมซึ่งเป็นชนชั้นกลางระดับล่างขึ้นไป มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงขึ้น สามารถรองรับความไม่แน่นอน (uncertainty) ทางเศรษฐกิจได้ดีขึ้น แต่ภาคครัวเรือนเกษตรกร แรงงานไร้ฝีมือ และคนจนบางส่วนยังคงชนชั้นล่างน้อย ทำให้การซื้อสิทธิขายเสียงและการต่างตอบแทนทางการเมืองยังคงไม่ได้หายไปจากสังคมชนบทอย่างสิ้นเชิง กระนั้นก็ตาม มุมมองต่อการขายเสียงและต่างตอบแทนก็ถูกปรับเปลี่ยนตามไปด้วยเช่นเดียวกัน

แม้เมื่อพิจารณากลุ่มเกษตรกร ซึ่งไม่สามารถจัดเป็นคนชั้นกลางระดับล่างได้ พบว่ามีวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่น เขาผลิตภายใต้ตรรกะของกลไกตลาดอย่างเข้มข้นเช่นกัน ในแง่เขาก็ใช้วิถีคิดแบบคำนวณผลได้เสีย (calculative) ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสัญญาณราคาเฉกเช่นเดียวกับผู้คนในภาคการผลิตอื่น ๆ ในฐานะผู้ประกอบการด้านเกษตร เขาต้องคาดการณ์ราคาพืชที่จะปลูกล่วงหน้า คำนวณต้นทุน

ปัจจัยการผลิต เพื่อที่จะเลือกปลูกหรือเลือกไม่ปลูกพืชชนิดใด และเนื่องจากอาชีพนี้มีความไม่แน่นอนสูงทั้งด้านราคาผลผลิตและเงื่อนไขการผลิต จะรู้ตัวหรือไม่ก็ตามชาวไร่ชาวนาต่างบริหารความไม่แน่นอนเหล่านี้ผ่านวิธีการ เช่น กระจายชนิดพืชที่ปลูก พุดอีกแบบคือจะไม่ปลูกพืชไร่นาชนิดเดียวเท่านั้นบนที่ดินของ การคำนวณกำไร-ขาดทุนและการบริหารความไม่แน่นอนเหล่านี้สะท้อนว่า เกษตรกรใช้วิธีคิดทางเศรษฐกิจไม่ต่างจากผู้คนในภาคการผลิตอื่นๆ แน่หนอนว่ารายได้ของเกษตรกรโดยเฉลี่ยต่ำกว่าภาคการผลิตอื่น ทำให้เขาขาดหรือมีเงินออมน้อยกว่าที่จะรองรับความไม่แน่นอนได้ดีเท่าผู้อื่น เมื่อเหตุการณ์ด้านลบเกิดขึ้น เขาย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องกู้ยืมเพื่อบรรเทาผลกระทบ

หากความหมายของระบบอุปถัมภ์ทางเศรษฐกิจ คือ การที่ผู้ยากจนต้องพึ่งพาผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ด้านลบ (adverse shock) ซึ่งเขาต้องตอบแทนกลับในหลายรูปแบบ รวมทั้งการลงคะแนนเสียงทางการเมืองแล้ว การที่ชนส่วนใหญ่ของสังคมกลายเป็นชนชั้นกลาง หรือแม้แต่ชาวนา ซึ่งฐานะต่ำกว่าก็มีเครื่องมือในการจัดการกับความไม่แน่นอนได้ดีขึ้น สิ่งนี้มันย่นว่าการพึ่งพิงเครือข่ายอุปถัมภ์อาจลดลง

การผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตภายใต้กลไกตลาด ย่อมกล่อมเกลาให้ผู้คนมีวิถีคิดแบบคำนวณผลได้เสียในทางเศรษฐกิจ ชาวนาใช้วิถีคิดเช่นนี้กับปริณทลทางการเมืองเช่นกัน การเมืองท้องถิ่นระดับ อบต.-เทศบาลมีการแข่งขันเข้มข้นขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2546 และการพึ่งพิงเครือข่ายอุปถัมภ์ทางเศรษฐกิจที่น้อยลง ทำให้ชาวนามีอำนาจต่อรองสูงขึ้น ทั้งหมดนี้อาจหมายความว่า อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างชาวนากับนักการเมือง (เงินซื้อเสียง ผลงานของนักการเมือง ฯลฯ กับเสียงสนับสนุน) มีทิศทางที่เป็นประโยชน์กับชาวนามากขึ้น

การกระจายอำนาจในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาให้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมในสายตาชาวนา รวมทั้งการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เมื่อประกอบกับการที่พรรคไทยรักไทยตอบแทนคะแนนเสียงของชาวนาด้วยนโยบายประชานิยมตั้งแต่ พ.ศ. 2544 แล้ว อาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยในสายตาชาวนานั้นอย่างน้อยต้องมีความหมายว่า เขาคือผู้มีสิทธิในการกำหนดตัวผู้บริหารของเขา

การซื้อเสียงซึ่งขาดไม่ได้ในทุกระดับการเลือกตั้ง คงไม่ได้หมายความว่า เป็นเพราะชาวนาเป็นคนยากจน อยู่ภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์ และขาดวิถีคิดที่ซับซ้อน แต่อาจหมายถึงเพราะการที่ชาวนาพึ่งตัวเองได้และคิดแบบคำนวณผลได้เสียต่างหาก ในขณะที่เขาก็ตระหนักดีด้วยว่า ความเหลื่อมล้ำทางรายได้และทรัพย์สินยังคงสูงมาก เขาจึงต่อรองในทุกระดับและทุกรูปแบบกับนักเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินสดในระหว่างการเลือกตั้ง และโครงการที่ "กินได้" ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นในช่วงที่ไม่มีเลือกตั้ง และเขาารู้ดีว่าเครื่องมือที่มีประสิทธิผลที่สุดในการกระจายรายได้และทรัพย์สินก็คือ การเลือกตั้งที่ทุกคนมี 1 เสียงเสมอหน้ากัน เพราะเขาเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีจำนวนมากที่สุดของสังคม (อภิชาติ สถิตนิรามัย (ช), 2011)

นอกจากการพัฒนาประชาธิปไตยผ่านพรรคการเมืองและกระบวนการเลือกตั้งแล้ว แนวคิดประชาสังคมที่เคลื่อนไหวในประเทศไทยช่วงที่ผ่านมา เป็นแนวคิดที่มาพร้อมกับแนวคิดประชาธิปไตยรูปแบบรัฐสภา และประชาธิปไตยพหุนิยม (Salvador Giner, ed. John A. Hall, 1995: 319 อ้างใน เศรษฐา ทรัพย์เย็น, 2547: 16 – 24) ตลอดจนประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือกรอบความคิดประชาธิปไตยยอมรับแนวคิดประชาสังคมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตน โดยมองว่าขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมถือเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการเปลี่ยนผ่านสังคมสู่ความเป็นประชาธิปไตย และการเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวนี้ ปรากฏออกมาในรูปลักษณะที่หลากหลาย อาทิ การรวมกลุ่ม/องค์กรในลักษณะของการช่วยเหลือตนเอง (self-help organizations) เช่น องค์กรชาวบ้าน องค์กรชุมชน ฯลฯ การรวมตัวในรูปขององค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของประชาสังคม (spirit of civil society) (John Girling, 1996: 62 อ้างใน เฟิงอ้าง: 16 – 24) และได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแสดงที่สำคัญยิ่งในการส่งเสริมขบวนการประชาสังคมให้เติบโต (Kie-Duck Park: 5 อ้างใน เฟิงอ้าง: 16 – 24) ตลอดจนการรวมตัวในลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น กลุ่ม นปช. กลุ่มพันธมิตร เป็นต้น

การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในประเทศไทยเป็นไปตามครรลองดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณาในอีกมิติหนึ่งอาจมองได้ว่า ประชาสังคมไทยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ กลุ่มประชาสังคมโดยชนชั้นนำและกลุ่มประชาสังคมที่มุ่งเสริมสร้างดุลทางอำนาจให้กับประชาชนธรรมดา (Mimeographed) (Robert B. Albritton and Thawilwadee Bureekul, 2002: 3 อ้างใน เฟิงอ้าง: 16 – 24) เช่น ประชาสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของชนชั้นกลาง หรือประชาสังคมรากหญ้าที่เป็นการรวมตัวของชาวชนบทบนฐานการผลิตแบบเกษตรกรรม ซึ่งต่างต้องการสร้างดุลอำนาจใหม่ทางการเมือง เป็นต้น การจำแนกประชาสังคมโดยแบ่งเป็นสองระดับเช่นนี้ อาจมีนัยแสดงให้เห็นว่าประชาสังคมในประเทศไทยยังมีความแตกต่างกันในเรื่องสถานภาพ จุดมุ่งหมาย รวมถึงแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม ซึ่งโดยหลักการแล้ว ประชาสังคมควรเป็นอิสระจากการจัดแบ่งชนชั้นทางสังคม เนื่องจากการจะเป็นประชาสังคมที่แท้จริง จะต้องมีลักษณะของความสัมพันธ์ที่เปิดพื้นที่ให้การรวมตัวของคนทุกกลุ่มและทุกลำดับชั้นทางสังคม (Ibid.: 6 อ้างใน เฟิงอ้าง: 16 – 24) อันเป็นสัมพันธภาพในแนวรวม เพราะจะทำให้จิตวิญญาณประชาธิปไตยในมิติความเท่าเทียมและเสรีภาพ ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ โดยไม่มีข้อจำกัดใดขวางกั้น

การปรากฏขึ้นของประชาสังคมในบริบทสังคมการเมืองไทย ถือได้ว่าเป็นดุลอำนาจใหม่ทางการเมืองที่ทำหน้าที่ทดแทน/ตรวจสอบ/ถ่วงดุลอำนาจของประชาธิปไตยระบอบรัฐสภาแบบตัวแทน ประชาสังคมนับเป็นประชาธิปไตย ทางตรงรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีได้เข้ามาทดแทนประชาธิปไตยระบอบรัฐสภา แต่เข้ามาเสริมระบอบประชาธิปไตยไทยในภาพรวมให้แข็งแกร่งขึ้น จากเดิมที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบ่งแยกออกเป็นอำนาจ 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ แต่บทบาทที่เพิ่มขึ้นในทางการเมืองของพลังประชา

สังคม ส่งผลให้ระบอบการเมืองไทยเคลื่อนตัวเข้าสู่มิติใหม่ทางการเมือง นั่นคือ การที่ประชาสังคมเข้าไป
ถ่วงดุลอำนาจกับอำนาจสามฝ่ายข้างต้น เป็นเสมือนขั้วอำนาจที่สี่เพิ่มเข้ามา ซึ่งนับเป็นการพัฒนาการอีกขั้น
หนึ่งของระบอบประชาธิปไตยไทย

บรรณานุกรม

- John Girling. (1996). *Interpreting Development: Capitalism, And The Middle Class in Thailand*. New York : SEAP Cornell University.
- Jonathan Di John. (2008). *Conceptualising the Causes and Consequences of Failed States: A Critical Review of the Literature*. London : Crisis State Research Centre, LSE.
- Kie-Duck Park. "Concepts of Civil Society and Its Proxies: An East Asian Perspective" Korea : The Sejong Institute. p. 5. (Typewritten)
- Robert B. Albritton and Thawilwadee Bureekul. (2002). "Civil Society and The Consolidation of Democracy in Thailand," Paper Prepared for delivery at the Annual Meeting of the Southern Political Science Association, Savannah, GA, November 6-9, 2002, p. 3. (Mimeographed)
- Salvador Giner. (1995). "Civil Society and its Future" In *Civil Society: Theory, History, Comparison*. ed. John A. Hall. Great Britain : Polity Press.
- เกษียร เตชะพีระ. (2551). *ทางแพร่งและพหุนาม: ทางผ่านสู่ประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เกษียร เตชะพีระ. รัฐไทยกำลังล้มเหลว. [ออนไลน์]. *มติชนออนไลน์ 10 กันยายน 2553*. เข้าถึงได้จาก : <http://www.matichon.co.th>. (วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2554)
- คายนส์, ชาร์ล เอฟ "จากชาวนาสู่คนงานโลก : ชีวิตทันสมัยของชาวนนบที่อีสาน" (From peasants to Cosmopolitan villagers: The transformation of "rural" northeastern Thailand) บรรยายพิเศษให้กับโครงการปริญญาเอก คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ 14 พฤศจิกายน 2553
- คุปต์ พันธุ์หินกอง. "เศรษฐกิจการเลือกตั้ง 2550" บทความนำเสนอในงานโครงการแข่งขันตอบปัญหาทางเศรษฐกิจ และนำเสนอบทความงานวิจัย/บทความย่อ ประจำปี 2550 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2551
- จักรกริช สังขมณี. (2554) "ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน: การเมืองในชนบทที่มากกว่าการเลือกตั้งและการชุมนุมประท้วง" ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิทัศน์และการเมืองของการพัฒนาชนบทไทยร่วมสมัย*. จัดโดย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันศุกร์ที่ 8 กรกฎาคม 2554. หน้า 7-9.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. "สังคมไทยยุคหลังรัฐธรรมนูญ" *ผู้จัดการรายวัน*. 9 มิถุนายน 2546.

- เชษฐา ทรัพย์เย็น. (2547). “ประชาสังคมไทย: บทสังเคราะห์แนวคิด, การก่อร่างสำนักคิดแบบไทย และนัยเชิง
 นิติ-พหุติต่อบทการเมืองไทย” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 ครั้งที่ 5 (พ.ศ.2547) หน้า 16 – 24
- ธนาชาติ แสงประดับ ธรรมโชติ. (2011). สังคมไทยในระยะเปลี่ยนผ่านกับบทบาทของพรรคการเมือง.
 [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.prachatai.org>. **ประชาไท 2011-01-17**. (วันที่ค้นข้อมูล 30
 กรกฎาคม 2554)
- โรมัส คาโรเธอร์ (Thomas Carothers) อ้างใน ปิปพา นอร์ริส (Pippa Norris). (2005). **พรรคการเมืองและ
 ประชาธิปไตยจากมุมมองเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ: การพัฒนาการสื่อสารของพรรคการเมือง**.
 สหรัฐอเมริกา : สถาบันส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งชาติเพื่อการต่างประเทศ (NDI).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2552). **ประชาธิปไตยในระยะเปลี่ยนผ่าน**. กรุงเทพฯ :
 openbooks.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2010). พื้นที่การเมืองที่ปิดไม่ลง. [ออนไลน์]. **มติชนออนไลน์, 2010-11-30**. เข้าถึงได้จาก :
<http://www.matichon.co.th>. (วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2554)
- บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ. (2549). **รัฐธรรมนูญสถาปนา**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- พิศาล มุกดาร์สมิ. “แนวคิดและวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองไทย: ประชาธิปไตย” ใน **ประมวลสาระ
 ชุมวิชาการเมืองการปกครองไทย หน่วยที่ 1-5**. หน้า 4-41 – 4-53. ฐปนบรรต พรหมอินทร์,
 บรรณาธิการ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.
- มติชนออนไลน์ 24 พฤษภาคม 2554. “กลยุทธ์ไม่ธรรมดาของซูวิทย์ กมลวิศิษฎ์ ถึงจะเล็กแต่แตกต่างระว่างเสีย
 อ่างชนะมือปราบสายเดี่ยว” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.matichon.co.th>. (วันที่ค้น
 ข้อมูล 30 กรกฎาคม 2554)
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2552). “หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม” ใน **รัฐศาสตร์สาร 30 ปี** เล่ม 1.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org>. การเลือกตั้งผู้ว่าราชการ
 กรุงเทพมหานคร (วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2554)
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://th.wikipedia.org>. คดียุบพรรคการเมือง พ.ศ.2549
 และ พ.ศ.2551 (วันที่ค้นข้อมูล 31 กรกฎาคม 2554)
- วิชัย ตันศิริ. (2548). **วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2552). **การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- เสนห์ จามริก. (2547). **สิทธิมนุษยชนไทยในกระแสโลก**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- อภิชาติ สถิตนิรามัย (ก). (2011). จากไพร่ฟ้าสู่ความเป็นพลเมือง (From Subjects to Citizenship).
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.prachatai.org>. **ประชาไท 2011-05-13**. (วันที่ค้นข้อมูล 30
กรกฎาคม 2554)
- อภิชาติ สถิตนิรามัย (ข). (2011). สิทธิเลือกตั้ง เงินซื้อเสียง ใครโง่ ?. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :
<http://www.prachatai.org>. **ประชาไท 2011-05-30**. (วันที่ค้นข้อมูล 30 กรกฎาคม 2554)
- อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (บก.). (2543). **ระบบอุปถัมภ์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อัมมาร สยามวาลา. (2547). “ชราภาพของภาคเกษตร: อดีตและอนาคตของชนชชไทย” บทความเสวนาใน
สัมมนาวิชาการประจำปี 2547 เรื่อง เหลียวหลังแลหน้า: ยี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทย จัดโดย มูลนิธิ
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) วันที่ 27-28 พฤศจิกายน 2547. หน้า 11.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2538). **สองนคราประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.